

1973

zprávy

1848-1973

VLASTIVĚDNÉHO
ŮSTAVU
V OLOMOUCI

Číslo 164

Babice u Šternberka:
Dřevěný krbík z ná-
lezu měděných mincí
po konzervaci (kon-
zervátor Jaroslav Ram-
pouch).

1. strana obálky:

Babice u Šternberka:
Nález měděných min-
cí, stav po konzervaci.

[Příspěvky k moravskému
katastru nálezů mincí]

Snímky J. Jurešek

PRONÁSLEDOVÁNÍ REDAKTORŮ V OLOMOUCKÉM KRAJI KONCEM 19. A POČÁTKEM 20. STOLETÍ

Stejně jako v celém mocnářství i na Olomoucku bylo hlavním účelem konfiskačního řízení, trestního řízení proti redaktorům a ostatních potlačovacích opatření co nejúčinněji postupovat proti opozičnímu tisku především socialistickému a způsobit mu co největší hmotná poškození, v čemž byl ovšem dělnický tisk nejzranitelnější. Postupně zdokonalovaný systém tiskových represálií přetrval staré Rakousko a obohacen o řadu dalších potlačovacích prostředků uplatnil se znamenitě i v období dalším. Uvedená opatření byla horlivě uplatňována všemi kompetentními orgány Olomoucka za neúnavné pomoci městské stráže, policie a četnictva. Soustava těchto opatření byla doplňována nařízením o odvádění povinných výtisků okresním hejtmánstvím a státnímu zastupitelství v Olomouci.

Konfiskační nálezy byly co nejrychleji rozesílány četnickým velitelstvím a stanicím s celou řadou upozornění a rozkazů. Olomoucký krajský soud, který konfiskační výměr schválil, rozhodoval potom ve značně krátké lhůtě o „skutkové povaze“ nejhorších zločinů uvedených v trestních zákonech, např.: o velezradě, urážce majestátu aj., o kterých jinak v řádných procesech bylo jednáno zpravidla po velmi dlouhých zevrubných vyšetřováních a průvodních řízeních.¹ Je proto přirozené, že celé objektivní řízení nebylo ničím jiným než pouhou formalitou a prostým soudním schválením dřívějších nálezů. Všechno je zřejmé ze soudních nálezů olomouckého krajského soudu, ve kterých byly všechny rozmanité případy násilně přiřazovány pod několik paragrafů, jako rušení veřejného klidu a pořádku, rušení náboženství atd.

Ještě větší formalitou se stávalo opravné řízení při podání publicistových námitek. Takové řízení bylo veřejné, státní zástupce se obyčejně ani nenamáhal konfiskaci odůvodnit, a když ve zcela ojedinělých případech k odůvodnění došlo, soudcové je ani neposlouchali a soudní rozhodnutí vynesené v co nejkratší době bylo opět zamítavé. Celé „odůvodnění“ nebylo ničím jiným než pouhým opakováním původního konfiskačního nálezu a postižený exemplář byl pro veřejnost definitivně ztracen. Pouze v ojedinělých případech byly redaktorovy námítky uznány za oprávněné, avšak bylo nezbytně nutno respektovat ještě názory státního zástupce, který jako bedlivý strážce zákonů okamžitě podával námítky proti takovému rozhodnutí vrchnímu zemskému soudu, který potvrdil konfiskační náleze a tak zůstalo všechno v původním stavu.²

V důsledku všech opatření a neúprosné bdělosti kompetentních orgánů nezbyvalo tedy dělnickým listům jiné řešení, než vytisknout několik výtisků pro úřady a vyčkávat s dalším tiskem do té doby až obdrží důkladně prozkoumaný exemplář s konfiskačním návrhem nebo uvolněním.

Naprosto bezútěšný stav byl také důsledkem úplného opomíjení platných tiskových zákonů všemi kompetentními úřady, čímž ovšem byl kritický stav postupně zhoršován až do situace téměř beznadějně.³

Vedle četných konfiskací postihla represe také odpovědné činitele redakcí, zejména českých listů Olomoucka. Šlo ponejvíce o tresty pro přestupky tiskového zákona i trestného zákona [např. urážky na cti aj.).

Mezi persekvanými zaujímal první místo neúnavný publicista šéfredaktor časopisu *Pozor* Bohumír Knechtli. V tehdejší době národnostního velmi zostřeného zápasu byl list silně nacionalisticky zaměřen, což mu dodávalo velmi často relativně pokrokový charakter, i když šlo o orgán českých buržoasních kruhů. Knechtli byl již jako redaktor *Hlasů z Hané* často stíhán pro tiskové přestupky. Jako šéfredaktor olomouckého *Pozoru* pokutován olomouckým krajským soudem v roce 1894 pokutou 5 zlatých. V roce 1898 jej postihl trest desetidenního vězení v olomoucké věznici a ještě téhož roku byl opět pokutován.⁴ Přitom ovšem nebyl ušetřen různých výsledků, prohlídek, vyhrožování a řady jiných zásahů bezpečnostních úřadů. Jeho stížnosti byly většinou zemským soudem zamítány a tak bylo redaktorovi mnohokrát bezdůvodně ublíženo. Proti Knechtlovi bylo velmi často zaváděno zdlouhavé přípravné vyšetřování jak na žádost žalobce, tak také z podnětu státního zástupce a z iniciativy příslušného soudu. Zmínky zasluhuje případ uveřejnění článku *Tábor lidu v Uherském Hradišti* v *Pozoru*, který byl reprodukcí článku dr. Johánka z Pomuku a Jan Nepomuk, pro který bylo zabaveno červenové číslo z roku 1897. Po velmi nepříjemném předběžném vyšetřování byl Knechtli pokutován pokutou 5 zlatých. V následujících dvou letech dolehla na Knechtla jedna z největších pohrom v jeho novinářské dráze. Šlo o případ herce Vladimíra Kohmana Florjanského, který podává žalobu pro urážku na cti proti Knechtlovi. Krajský soud odsoudil redaktora ke dvouměsíčnímu vězení, neboť uveřejněným hanlivým a nepravdivým článkem bylo herci skutečně velmi ublíženo. Trest byl však po zdlouhavém odvolacím řízení za obětavé pomoci redaktorových přátel a po smíření s žalobcem přeměněn v peněžitou pokutu 50 K. Pouhé přehlédnutí zprávy způsobilo redaktorovi tak značné nepříjemnosti a nakonec vysoký peněžitý trest.

Za tři léta prožívá novinář s redakcí listu období prudkých útoků nové persekuce způsobené články zaměřenými proti olomouckému arcibiskupovi dr. T. Kohnovi, jeho despotickému a protičeskému jednání a vůbec proti jeho správě olomoucké diecéze. Na Knechtla krutě dolehly opět nové tresty. V roce 1902 redaktor odsouzen olomouckým krajským soudem k pokutě 50 K pro zanedbání povinné péče. Ještě téhož roku žaloval dr. Kohn Knechtla rovněž pro přestupek opomenutí povinné péče.⁵

Okresní olomoucký soud se však prohlásil nepřislušným. Dr. Kohn podal tedy žalobu před krajský porotní soud v Olomouci, ale příliš pozdě, takže ji musel vzít zpět a zaplatit útraty. V dalším roce následovaly nové spory vedené buďto přímo s dr. Kohnem, anebo i takové, v jejichž pozadí stála jeho osoba, jak tomu bylo v případě žaloby okr. inspektora Poštulky z Kroměříže a dr. Oldřicha Stránského. *Boj Pozoru* s arcibiskupem počal již v devadesátých letech a trval téměř 12 let, ale v tomto závěrečném období neobyčejně zintenzivněl a vyvrcholil. V roce 1906 přicházejí na řadu spory s dr. M. Hrubanem, které však po uveřejnění opravného článku skončily smírem. Nepříjemná zdlouhavá vyšetřování však Knechtla neminula ani tentokrát. Na konci roku došlo ke sporům s dr. Musilem, církevním hodnostářem, opět pro články s urážkami na cti. Na straně žalobcově stáli četní představitelé církevní hierarchie olomoucké diecéze. Publicista byl donucen uveřejnit opravný článek, v němž by seznámil veřejnost se všemi okolnostmi a skutečnostmi, které pravdivost článku naprosto spolehlivě vyvracely. Vzhledem ke kající a lítostné omluvě redaktora byl vynesena porotním soudem osvobozující rozsudek a delikátní záležitost ukončena smírem. Z období válečného zasluhuje zmínky opět urážka na cti. Žalobu podává dr. Jaroslav Hruban. Spor byl však ukončen smírem obou stran, novináře však ani tentokrát neminuly četné nepříjemnosti jako ve sporech předchozích.

Redaktor Knechtli je typickým příkladem olomoucké nacionalistické publicis-

tiky české buržoazie, na jehož činnosti možno vystopovat téměř všechny tendence jejího národnostního boje. Osudy nacionalistického Pozoru nebyly v předválečném období přirozeně ani v nejmenším příznivé, zejména když řada nepřátel časopisu v čele s arcibiskupem Kohnem mu vyhlásila neúprosný boj. Přes všechny represálie splnil však Knechtl svoji úlohu nejpřednějšího novináře Olomoucka vcelku dobře a stal se tak vedoucím činitelem českého národnostního boje.⁶

Druhým persekvovaným redaktorem v olomouckém kraji je šéfredaktor sociálně demokratického prostějovského *Hlasu lidu* Josef Krapka. Na počátku své redaktorské dráhy byl pokutován v r. 1893 zemským soudem v Praze pokutou ve výši 50 zlatých. Za necelý rok odsouzen pro tiskový delikt krajským soudem ke čtrnáctidennímu vězení. V roce 1904 byl novinář žalován pro urážku na cti farářem dr. Hrubanem. Spor byl ukončen smírem, avšak publicistovi způsobil řadu nepříjemností, ke kterým přistoupila ještě úhrada všech výdajů spojených s trestním řízením. Následující řízení pro urážku na cti s Janem Baumanem bylo pro nedostatek důkazů zastaveno. Řada nepříjemných výsledků a několik domovních prohlídek jej však neminuly ani tentokrát. Trestní řízení, zejména řízení pro urážku na cti, ohrožovala redakci časopisu nepřetržitě.

Po procesu s Janem Baumanem následuje opět řízení pro urážku na cti. Žaluje dr. Al. Hacar, starosta a lékař v Tovačově. Soudní výdaje ve značné výši (209,92 K) vzájemným smírem urovnaného řízení musel však redaktor hradit sám.

Bezohledné zásahy úřadů neminuly ani ostatní členy redakce včetně majitele tiskárny J. Vrlu, vydavatele Stanislava Menharta a J. Šimka odpovědného správce tiskárny. Finanční ztráty a represálie úřadů těžce dolehly na redakci listu i při příznivě ukončených sporech. Na příklad spor s továrníky Kokory byl zdárně ukončen, redaktor a postižení ostatní členové redakce osvobozeni, avšak úhrada všech výdajů nedosahovala ani poloviny výdajů skutečných. Sociálně demokratický časopis *Hlas lidu* náležel k nejpokrokovějším listům olomouckého kraje a tím ovšem také k těm, jejichž představitelé v čele s Josefem Krapkou i při nejobezřetnějších využívání všech tehdy dostupných zákonných prostředků nemohli být ušetřeni těch nejprísrnějších persekucních opatření bezpečnostních úřadů. Od persekucních opatření nebyli ovšem ušetřeni ani ti redaktoři, jejichž snahou bylo co nejvíce se takovým zásahům vyhnout. Mezi ně náleží redaktor časopisu *Našinec* Alex. Jiříček. Jeho první konflikt byl spor s magistrátním radou Augustem Kornauthem, urovnaný však po dlouhých přelíčeních před krajským soudem olomouckým v roce 1890. Spor se ovšem neobešel bez zdoluhavých výsledků a prohlídek redakce i bytu redaktora. Také řízení pro urážku na cti s Jakubem Hotovým bylo zastaveno, ovšem po četných prohlídkách a několika výsledcích.

I šéfredaktor časopisu František Světlík neušel trestu pro urážku na cti. Byl pokutován olomouckým krajským soudem třemi sty korunami.

V řadě stíhaných novinářů zaujímá jedno z předních míst také redaktor prostějovského časopisu *Stráž na Hané* a poslanec říšské rady Rudolf Bechyně. Byl potrestán v roce 1901 peněžitým trestem ve výši 10 K a zakrátko na to týdenním vězením. V roce 1902 potrestán vrchním zemským soudem v Brně vězením v délce jednoho měsíce. I v následujících letech se redaktor často setkával s nepříjemnými výsledky předběžných soudních vyšetřování. Nemilé osudy stíhaných redaktorů potkaly i jeho nástupce J. Julia Drobného. Také on stál před soudem a musel se podrobit nepříjemným výsledkům pro inkriminované články s urážkami na cti. Před vypuknutím války prodělávala také redakce časopisu *Národní očista* a její šéfredaktor Václav Valenta téměř dvouletou persekuci. Šlo o žalobu pro urážku na cti advokáta dr. Eduarda Šrota. Policejní úřad města Olomouce provedl co nejdůkladnější prohlídku bytu redaktora a okamžitě konfiskoval výstisk s inkriminovaným článkem. Spor byl ukončen mimosoudní dohodou obou stran, která pro postiženého redaktora znamenala pouze částečné odškodnění

všech nepříjemností a finančního poškození, způsobeného pokutou, kterou byl potrestán za rozšiřování konfiskovaných výtisků.

Od soudního řízení a výsledků nebyl ušetřen ani redaktor zábřežského časopisu *Moravský sever* Ed. Müller. Žalobu pro urážku na cti podává rada vrchního zemského soudu dr. Karel Toman olomouckému krajskému soudu. Redaktor byl osvobozen, avšak žádosti o úhradu výdajů spojených s právním zastupováním nebylo vyhověno, čímž byl novinář velmi poškozen, neboť řízení bylo pro jeho chorobu velmi zdoluhavé. Publicista byl tedy velmi značně finančně poškozen a to i v takovém případě, kdy šlo o naprosto spolehlivě prokázanou neopodstatněnost žaloby věrohodným svědectvím řady očitých svědků.⁷

Nepříjemnosti soudního vyšetřování zakusil také redaktor olomouckého týdeníku *Proudy* JUC. Rud. Hrabě při dlouhotrvajícím sporu (od r. 1914—1919) s šéfredaktorem časopisu Našinec Fr. Světlíkem, do kterého byla zavlečena celá redakce časopisu. Dlouhý spor rovněž hmotně poškodil všechny obžalované.

Z uvedených příkladů jasně vyplývá velmi závažná skutečnost, že hlavní nápor všech kompetentních orgánů (soudů, státního zastupitelství a okresních hejtmanství) byl zcela zaměřen na časopisectvo, které kritizovalo soudobé politické a sociální poměry, tedy publicistiku národnostně a sociálně politického zaměření. Zde byly ponechány svobodě projevu meze zcela úzké.

Zcela naopak tomu bylo s publicistickou kritikou jednotlivých osob, která nesouvisela přímo se soudobými sociálně politickými otázkami. V této oblasti bylo ponecháno publicistice značné pole působnosti, což ovšem nemůže ani v nejmenším vyvážit onen téměř bezmezný persekuční útisk politického tisku v olomouckém kraji.

P o z n á m k y :

¹ Viz: J. H ý b l, Uplatňování tiskových zákonů v soudnictví krajského soudu Olomouc, str. 118, v rukopise.

² K r e i b i c h, Karel: Počátky českého dělnického tisku. Praha 1955, str. 12.

³ F i s c h e r, Richard: České noviny v Olomouci od r. 1848—1938, str. 28—30.

⁴ Viz: J. H ý b l, c. d., str. 57.

⁵ Srv: F i s c h e r, Richard, c. d., str. 30—32.

⁶ Státní archiv Olomouc. Pr. Kart. III. 898—917.

⁷ Viz: J. H ý b l, c. d., str. 131.

Literatura a prameny

F i s c h e r, Richard: České noviny a novináři v Olomouci od roku 1848, Olomouc 1938. — K l í m e š, V.: Počátky českého a slovenského novinářství, Praha 1955. — K n a i b l, Jan: Vzpomínky státního zástupce, Olomouc 1932. — K n a i b l, Jan: Soudcovy vzpomínky, Olomouc 1927. — K n e c h t l, Bohumír: Třicet let našeho zápasu v Olomouci, Olomouc 1923. — K r e i b i c h, Karel: Počátky českého dělnického tisku, Praha 1955. — K u x, Hans: Verwaltungsgeschichte der Stadt Olmütz, Olmütz 1942. — M a r e n d a, L.: Leninovo pojetí svobody tisku. Novinářský sborník II. 1957. — S l á d e č e k, Josef: Tiskové právo trestní a policejní, Kladno 1900. — Státní archiv v Opavě, pobočka Olomouc. Pr. III. 897—917. — Státní vědecká knihovna v Olomouci. KS noviny 1—2050. — Statistisches Jahrbuch der kgl. Hauptstadt Olmütz. I., II., III., IV., V., Olomouc 1898—1911.

Václav K u p k a

RUDOLF EITELBERGER — OLOMOUCKÝ RODÁK, PŘEDCHŮDCE VÍDEŇSKÉ UMĚLECKOHISTORICKÉ ŠKOLY

Prvním profesorem pro obor dějin umění na vídeňské universitě se v roce 1863 stal olomoucký rodák Rudolf Eitelberger. Ve struktuře oboru dějin výtvarného umění zaujímá významné místo jako vlastní předchůdce slavné vídeňské

uměnovědné školy, k níž patřil český rodák Max Dvořák a k níž se hlásila a na níž navazovala řada známých historiků a teoretiků výtvarného umění.

Rudolf Eitelberger se narodil 14. dubna 1817 v Olomouci, v budově bývalého kláštera Všech svatých — nyní Dům armády. Na tuto skutečnost upozornil nedávno Jos. Kšíř v souvislosti s prací o stavebních dějinách této budovy v *Časopise Vlastivědné společnosti muzejní*.¹

Osobnost R. Eitelbergera je z hlediska historiografie dějin i teorie výtvarného umění nesmírně zajímavá a proto nebude na škodu přiblížit si osobnost Eitelbergera také jako historika umění, když o jeho organizátorské a muzejnické práci bylo již psáno.²

Jestliže jsme Eitelbergera zařadili jako jednoho z předchůdců vídeňské uměleckohistorické školy, charakterizujeme alespoň v základních rysech metodologii a význam této školy, aby tak zařazení a význam osobnosti Eitelbergera měl svou konkrétní podobu. Vídeňská škola po stránce metodologické představuje totiž typ vyspělého pozitivistického bádání v oboru dějin umění. Vývoj umění chápe jako svébytný a zákonitý jev, jehož příčiny a následky jsou v zákonitých relacích poznáno. Úkolem pozitivistického formálního dějepisu umění bylo zkoumat a poznávat tyto zákonitosti umělecké formy, tedy vlastně myšlenkové abstrakce. Vídeňská škola usilovala o to, aby oboru dějin umění bylo zajištěno zcela konkrétní a autonomní místo ve společenskovědním bádání. K tomu bylo třeba vytvořit dobrý metodologický základ, metodologický aparát, který by tuto svébytnost zaručoval a pomáhal budovat strukturu celého vědního oboru. Svou roli zde sehrála také reakce na romantismus předcházejícího období. I když se dnes díváme kriticky na klady i nedostatky pozitivistického směru v historickém bádání, nemůžeme upřít veliký význam tohoto směru v struktuře lidského novodobého poznání a ve vědě vůbec. A právě Eitelberger sehrává roli důležitého článku při vytváření badatelského stylu vídeňské školy. Byl v tomto směru poplatný svému vzdělání a společnosti, z níž vyšel. Získal klasické vzdělání na gymnasiu, universitu studoval v Olomouci a ve Vídni. Nejdříve začínal jako právník, pak přešel na klasickou filologii a filosofii. V roce 1847 se habilitoval pro obor dějin umění na vídeňské universitě. Od roku 1848 (bylo by zajímavé sledovat, jakou roli sehrál v jeho vývoji tento revoluční rok) do roku 1859 působil jako redaktor ve *Wiener Zeitung*, později jako redaktor literární přílohy tohoto časopisu. Svůj zájem zaměřoval na západoevropské umění. V roce 1863 se stal řádným profesorem dějin umění na vídeňské universitě. Byla to druhá čistě uměleckohistorická profesura ve střední Evropě. První byla v Berlíně a na universitě v Göttingen byly dějiny umění spojeny s praktickou výukou akademického kreslení.

V době, kdy Eitelberger působil ve Vídni, stala se proslulou sbírka uměleckých předmětů, grafik a plastik medailera Josefa Daniela Böhma (1794—1863). Eitelberger býval hostem v jeho domě, kde Böhm uprostřed svých sbírek pořádal hovory o umění. Böhmova sbírka byla systematicky uspořádána a tak podněcovala pedagogické možnosti jejího využití. Systém Böhmova soukromého bádání stál na zdravém základě, který potom převzala do svých metodických zásad vídeňská škola. K tomu přispěl právě R. Eitelberger. Böhm totiž budoval bádání na autopsii, přímém osobním styku s uměleckým dílem, jehož individuální vlastnosti se staly základem poznání a systemizování. Snad právě to podnítilo Eitelbergera, aby praktické důsledky tohoto poučení využil při založení Rakouského muzea pro umění a průmysl v roce 1864. Vzorem mu byla obdobná instituce v Anglii, kterou poznal v r 1862 u příležitosti světové výstavy v Londýně. Pak v roce 1864 bylo ve Vídni založeno první umělecko-průmyslové museum na evropské pevnině. Později byla k tomuto muzeu připojena umělecko-průmyslová škola s ústavem na výrobu sádrových modelů a odlitků. Právě v této organizátorské činnosti Eitelbergera se projevil rys, tak příznačný pro později vzniklou vídeňskou školu, totiž neustálé sepetí badatele s objektem bádání. Eitelberger byl až do konce

života ředitelem muzea. A tak jako organizátor umělecko-historických sbírek i jako profesor na universitě dokázal spojit ve smyslu Böhmovy „intuitivně“ vycítěného požadavku neustálého spojení s uměleckým dílem — výuku a bádání s autopsií, přímým kontaktem s předmětem zkoumání.

Cesty za památkami přivedly Eitelbergera k řadě podnětých myšlenek a realizací. Zúčastnil se světových výstav v Londýně, Mnichově i Paříži, podnikl řadu cest na jih do Itálie i dalších zemí, kde pro Ústřední vídeňskou komisi pro umělecké a historické památky vyhledával objekty, které se pak staly předmětem zájmu a studia.

Eitelberger se podílel na organizování muzejnictví (byl také členem Kuratoria pro umělecko-průmyslové muzeum v Praze); reorganizoval umělecké školství v tehdejší rakouské soustavě a v neposlední řadě se zasloužil o vydávání důležitých publikací, které dodnes mají základní význam jako sbírky pro studium dějin výtvarného umění i archeologických památek. Společně s dalšími autory (Heidrem a Hiesrem) vydal v letech 1858 až 1860 ve dvou svazcích dílo o umění středověku pod názvem *Mittelalterliche Kunstdenkmale des Österreichischen Kaiserstaates*. Spolu s významným vídeňským architektem, stavitelem vídeňské neorenesanční vídeňské university, působícím také v Čechách, Jindřichem Ferstlem vydal: *Das bürgerliche Wohnhaus und das Wiener Zinshaus* (1868) a konečně od roku 1871 započalo vycházet jeho přičiněním rozsáhlé kolektivní dílo: *Quellenschriften zur Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und Renaissance* [vyšlo celkem 22 svazků]. Již výpočet těchto uvedených prací svědčí o rozsahu zájmů Eitelbergera i organizačním talentu. Zabýval se však také současným stavem umění. V roce 1858 píše *Briefe über die moderne Kunst Frankreichs*. V roce 1862 uveřejňuje práci, zabývající se stavem umění v Rakousku (*„Wie steht die Kunst in Österreich?“*). A z dalších významných titulů uvádím: *Denkschrift über den Bau und die Organisation des Museums für Kunst in Wien* (1867), *Die Bildungsanstalten für Künstler in ihrer histor. Entwicklung* (1851); *Bericht über einen archeolog. Ausflug in Ungarn* (1856) *Gesammelte Kunsthistorische Schriften* (ve 4 svazcích od 1879 do 1884).

V roce 1865 založil měsíčník: *Mitteilungen des k. k. Öster. Museums für Kunst und Industrie*, vydávaný Centrální vídeňskou komisí pro památky. U zrodu tohoto měsíčníku byl také jeho spolupracovník Heider.

Eitelberger silně také ovlivnil vývoj vysokoškolské výuky dějin umění tím, že pomáhal obsazovat katedry osobnostmi, které kladně ovlivnily vývoj bádání v dějinách i teorii výtvarného umění zvláště ve směru k utváření fenoménu vídeňské umělekohistorické školy. Tak dopomohl Hansi Semperovi, synovi Gottfrieda Sempra na insbruckou universitu a jeho přičiněním přišel do Prahy na universitu Alfréd Woltman jako historik umění. Na vídeňský Institut für Geschichtsforschung se jeho pomocí dostal Moric Thausing. Podle prof. V. Ríchtra „tento institut pro rakouský dějepis byl reorganizován Theodorem v. Siclem a měl proto v programu výslovně dějepis umění jako obligatorní obor a proto přijal historika umění do svého profesorského sboru. Thausing vedle Sichelovy reorganizace byl prvním učitelem oboru dějepisu umění na Institutu a tím vlastně teprve začínají vlastní dějiny umělekohistorické vídeňské školy, neboť ta vznikla při stolici na institutu a nikoliv při stolici na vlastní universitě. Obě stolice byly naopak někdy protikladné a výslovně nepřátelské.“ Cituji tuto pasáž z přednášek dnes již zemřelého prof. Ríchtra [jehož badatelská metoda i pedagogické zásady ostatně na dotaz vídeňské školy navazují] proto, že vysvětluje i zařazení R. Eitelbergera jako přímého předchůdce vídeňské školy.³ I když podle V. Ríchtra se Eitelberger svým organizátorským a praktickým talentem rozbíhal spíše do šířky než do hloubky, přece v jeho profesorské činnosti byla předznamenána jedna zásada vídeňské školy zvláště výrazně, totiž „šťastný a pečlivý ohled na přímé pozorování uměleckého objektu, vědního předmětu.“ Svými *Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik* podnítil filologickohistorickou a textově

kritickou tendencí u vídeňské školy především Wickhofa a jeho žáků. Ve sbírce byla publikována řada dodnes důležitých pramenů pro výtvarně uměleckou historii. Z hlediska dnešního pohledu se nám tedy osobnost R. Eitelbergera jeví jako typ badatele, který rozsahem svých zájmů a organizačního talentu připravil cestu pro nejkladnější prvky umělecko-historického bádání, které dokázali využít do hloubky příslušníci vídeňské školy.

Doposud jen rámování v omítce na fasádě Domu armády připomíná anonymně místo, kde se narodil R. Eitelberger. Byla zde kdysi umístěna pamětní deska [nyní v úschově u akad. sochaře K. Lenharta] na významného rodáka města, které patří památkově mezi nejbohatší. Vhodná reinstalace pamětní desky k obohacení kulturních památek i poznání města.

P o z n á m k y

¹ Časopis Vlastivědné společnosti muzejní č. 23/70, článek J. Kšíra: Klášter všech svatých (str. 115 a poznámky na str. 128).

² V. Burian, Pamětní medaile olomouckého rodáka R. Eitelbergera in: Numismatické listy 3/87, str. 75.

³ Slovníková literatura heslo R. Eitelberger. Citátů prof. V. Richtera jsem použil z vlastních poznámek jeho přednášek na UJEP v Brně.

Rudolf Eitelberger — geboren in Olmütz — ein Vorgänger der Wiener Kunsthistorischen Schule

Rudolf Eitelberger ist geboren am 14. April 1817 in Olmütz in Hause, heute als Dům armády genannt. Eitelberger ist ein Vorgänger der Wiener Kunsthistorischen Schule. In Jahre 1863 wurde er Professor Kunst-historie an der Universität in Wien. Er gründete das Museum und die Schule für Kunst und Industrie in Wien auch andere Kultur-institutionen in Österreich. Mit Mitarbeitern (Heider Hieser, Ferstl) schrieb er Bücher und Publikationen über Kunst und Kunsttechnik der Mittelalters und Renaissance in Jahren 1858 bis 1885. In diesem Artikel auch der Gedenktafel, welche an die Fassade des Eitelbergers Geburtshause war ist gedacht.

Václav Burian

PŘÍSPĚVKY K MORAVSKÉMU KATASTRU NÁLEZŮ MINCÍ

Monumentální české numismatické dílo „Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ se odvolává v bezmála stu případech¹ na veřejné numismatické sbírky v Olomouci, do nichž byly uloženy doklady z mincovních nálezů. Z tohoto množství byl však jen nepatrný počet uchován v původním složení (nebo alespoň jeho části) jako celek, kterého může být kdykoliv použito k vědecké práci. Valná část je zde dochována jen formou exemplářů v systematických sbírkách původních fondů a v tomto způsobu uložení lze opět jen malý zlomek bezpečně identifikovat jako součásti nálezů.

Od data ukončení zmíněné edice získalo numismatické oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci další nálezy, jejichž popisy byly soustavně publikovány a přispěly k doplnění nálezového katastru na území České socialistické republiky. Za uplynulých 15 roků bylo tak uvedeno 32 nálezů (včetně několika revizí starších nálezů), které jsou uloženy v olomouckém fondu², současně bylo vypracováno na 40 příspěvků k nálezům dosud neznámým na základě literatury, archivních pramenů nebo vlastních nálezů uložených mimo olomoucké sbírky³. Také tento příspěvek přináší nálezové zprávy, vzniklé ze sběrné i širší činnosti numismatického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci.

Část nálezů pražských grošů z Uherského Hradiště 1932 (Nálezy č. 2073)

Numismatické oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci získalo 30. listopadu 1961 koupí od Marie Kamareithové 339 pražských grošů⁴, které pocházejí z nálezu celku, objeveného roku 1932 za komínem hotelu Viléma Kamareitha v Uherském Hradišti na Mariánském náměstí. Nález obsahoval různě uváděný počet (podle I. L. Červínky 1515) pražských, polských a míšeňských grošů a je zhruba popsán pod číslem 2073 v druhém dílu Nálezů mincí⁵. Skupina mincí získaná od M. Kamareithové byla součástí zákonitého podílu, který připadl majiteli domu, a který Karel Hanák považuje ve sdělení publikovaném v NČČ⁶ za ztracený. Ani tato podílová část nálezů však není kompletní, určitého počtu mincí bylo totiž před lety použito pro výrobu pamětních šperků rodinným příslušníkům. Následující popis tedy dovoluje poznat strukturu nálezů jen částečně. Nelze např. předpokládat, že by sestavování podílů bylo vedeno odborným zřetelem, složení olomoucké části je tudíž náhodné a poskytuje pouze jednostranný pohled na složení nálezů. Popisovaná část obsahuje 4 pražské groše Jana Lucemburského (1310–1346), 306 pražských grošů Karla IV. (1346–1378) a 29 Václava IV. (1378 až 1419).

Pro popis této olomoucké části nálezů nebyla zvolena jednotná metoda. U ražeb Jana Lucemburského (1310–1346) je možno se odvolávat na práci Castelinovu (až na malé nesrovnalosti). Groše Karla IV. (1346–1378) lze na základě některých sdružených poznávacích znaků utříditi do systému Veselého; zde však náš přístup nebyl prost četných výhrad, které ukazují, že práce, sice vybudovaná na poznatcích ze 12 nálezů, si vyžádá v budoucnu nejednu korekturu. Při popisu části nálezů z doby Václava IV. (1378–1419) jsme se přidrželi metody užitě před časem P. Radoměřským a L. Nemeškalem, i když jsme si vědomi, že ani tato metoda není konečná. Práce St. Veselého podle našeho názoru v tomto směru neposkytuje dosud pevný základ (k obdobnému názoru dospěl i E. Šimek při zpracování nálezů z Řevnova⁷, Zdena a Lub. Nemeškalo⁸ v popisu lahovického nálezů⁸ a jiní), který by poskytoval relativně alespoň takovou oporu jako jeho systém Karlových grošů.

Popis nálezů

Čechy

Jan Lucemburský (1310–1346), pražský groš

Castelin⁹ č. 39–41 nebo 43? (1)

Castelin č. 47 (1)

Karel IV. (1346–1378), pražské groše

Veselý¹⁰ č. 1 (2). Rozdělovací znaménka aversu (kroužky) patrně vadnou ražbou se jeví jako tečky.

Veselý č. 3a (2), u znamének 1 exempláře obdobná odchylka jako u č. 1.

Veselý č. 3b (11), ale četné odchylky: opět nejspíše vadnou ražbou obvykle kvítek a kroužek v textu aversu je tvořen plnou plochou, stejně u 6 exemplářů kvítek v textu reversu. Jinak je pozoruhodné, že u 1 groše se perla střední lilie koruny dotýká linie vnitřního obvodu a 6 exemplářů má písmeno S obvodového typu jako třetí tvar Veselého č. 8.

Veselý č. 4 (49). U 8 ražeb se na rozdíl od Veselého dotýká střední perla linie obvodu, na 2 — patrně opět nedostatečnou péčí ražby — je místo prolamování čtyřlístku kvítku plocha jeho kresby vyplněna.

Veselý č. 5a (42). Ojediněle se rozdělovací kroužky v textu aversu jeví jako tečky.

Veselý č. 5b (58).

Veselý č. 8 (138), v tom varianty: kvítek uprostřed venkovního opisu aversu je ležatě formou ondřejského kříže (2X), mezi hřívou a průsečníkem ocasu tečka s ohnutou stopkou směrem k ocasu (1X), ve středu hroitého trojlístku v opise aversu tečka (4X).

Neurčitelné kusy (3).

Václav IV. (1378–1419), pražské groše (29)

Malá skupina 29 Václavových grošů pokrývá, jak lze soudit podle současného stavu vědomostí o jejich chronologii, podstatnou část období jeho vlády.

Rozdělíme-li Václavovy groše do přibližných skupin podle výšky typů vnitřního opisu na aversu¹¹, pak nejstarší skupina s minimální výškou 2,2–2,4 mm je zastoupena pouhými 3 kusy. Střední perla ve vyobrazení koruny se u všech tří exemplářů nedotýká vnitřního kruhu. Pokud bylo možno rozeznat, tvoří ve dvou případech rozdělovací znaménko mezi slovy WENCESLAVS-REX dva kroužky položené nad sebou, tvar písmene N má břevno položeno buď mezi horním koncem pravého a dolním koncem levého dřívku (1X), nebo směřující pouze do poloviny levého dřívku (2X).

U střední nejčetnější skupiny s výškou typů vnitřního opisu 2,6 a 2,8 mm, čítající 20 ražeb, bylo možno rozlišit větší počet znaků. Nedotažená střední perla koruny je zastoupena 17X, v jednom případě se dotýká linky obvodu. Celkem na 18 groších tvoří rozdělovací znaménko ve vnitřním opise aversu dva kroužky, ve venkovním rozděluje střed na 9 groších čtyřlístý kvítek. V písmeni N spojuje šikmé břevno horní konec pravého a dolní konec levého dřívku 4X, do poloviny levého dřívku dosahuje 9X, v jednom případě tvoří toto písmeno jen dva dřívky a na dvou groších jsou rozvětvené horní patky dřívků střechovitě spojeny. V této skupině jsou čitelná také rozdělovací znaménka textu aversu. V 5 případech se vyskytuje forma Radoměřský¹² č. 2 a ve 3 případech č. 4.

Skupina grošů s největším písmenem opisu (3–3,6 mm) není rovněž příliš četná (6 ks). Perla střední lilie na koruně se vnitřního kruhu nedotýká (3X), je umístěna na jeho čáře (1X), ve 2 případech je hrot lilie bez perly. Vnitřní opis na aversu rozděluje opět dva kroužky (5X), uprostřed venkovního opisu je čtyřlístý kvítek (4X). Z forem písmene N byla zaznamenána pouze varianta s břevnem spojujícím horizontálně horní konce obou dřívků. Z rozdělovacích znamének rubního textu je zřetelná pouze forma Radoměřský č. 3 a méně zřetelný kvítek, která odpovídá buď Radoměřskému č. 5, nebo doplňkové značce uvedené Nemeškalem.¹³

II.

Tolarový nález z Města Libavé (okr. Olomouc)

Při stavebních úpravách v Městě Libavé došlo 20. prosince 1970 k nálezům tolarů spolu s keramickým materiálem. Celý nález byl později prostřednictvím vojenské prokuratury v Olomouci odevzdán numismatickému oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci¹⁴. Tento celek, čítající 32 tolarových ražeb, je významným doplňkem nálezového katastru severomoravského území¹⁵ pro období třicetileté války.

Popis nálezů:

- 1 Dolní část nádoby. Okrově zbarvený materiál má příměs pískových zrn. Dno Ø 4 cm je mírně vyklenuto dovnitř, vnější plocha má stopu po odříznutí. Výduť dochovaná v dolní části má uvnitř rytou šroubovici, která je volutově ukončena na vnitřku dna.
- 2 Část poklice. Materiál s příměsí písku je zbarven hnědě a šedě. Na zbytku kuželovitého pláště je nasazeno pečetkové držadlo.
- 3 Zlomek okraje talíře, habánská hrnčína po r. 1600. Jemný okrově zbarvený materiál, zdobený engobou: na bílém podkladu tmavě manganový lineární

- a rostlinný dekor. Okraj talíře je na venkovní straně oblounově ovalený, $\varnothing$ cca 24cm.
- 4 Čechy, Rudolf II. (1576—1612), *Kutná Hora*, David Enderle, tolar 1608 (1)
 - 5 Dolní Rakousy, Ferdinand II. (1619—1637), *Videň*, Matthias Fellner, tolar 1624 (1)
 - 6 Korutany, arcivévoda Karel (1564—1590), *Klagenfurt*, tolar 1580 (1)
 - 7—10 Tyroly, Ferdinand II. (1619—1637), *Hall*, tolar b. l. (4)
 - 11 Arcibiskupství Salzburg, Paris hr. v. Londron (1619—1653), tolar 1623 (1)
 - 12 Uhry, Rudolf II. (1576—1612), *Kremnica*, Wolfgang Roll, tolar 1582 (1)
 - 13 Sasko, Albertovci, August (1553—1586), tolar 1573 (1)
 - 14 Kristián I. (1586—1591), tolar 1586 (1)
 - 15, 16 1587 (2)
 - 17 1591 (1)
 - 18 Jan Kazimír, Jan Arnošt, tolar 1591 (1)
 - 19 Kristián II., Jan Jiří I. August (1591—1611), tolar 1595 (1)
 - 20 1599 (1)
 - 21 1607 (1)
 - 22 Jan Jiří (1611—1656), tolar 1616 (1)
 - 23 Biskupství Halberstadt, Jindřich Julius Brunšvicko-Lüneburský (1566—1613), tolar 1601 (1)
 - 24 Město Lübeck za Rudolfa II. (1576—1612), tolar 1600 (1)
 - 25 Magdeburk, Joáchim Fridrich, adm., tolar 1580 (1)
 - 26 Stolberg-Wernigerode, Albert, Kristián, Wolfgang, Jan a Jindřich tolar 1575 (1)
 - 27 Württemberg, Jan Fridrich (1608—1628) tolar 1642 (1)
 - 28 Město Nimwegen, tolar 1569 (1)¹⁶
 - 29 Utrecht, rikjsdaalder 1592 (1)
 - 30 Belgická konfederace, Geldry, tolar 1619 (1)
 - 31 Westfál, tolar 1609 (1)
 - 32 l. nečit. (1)
 - 33 Zeeland, tolar 1620 (1)
 - 34 Švýcarsko, kanton S. Gallen, tolar 1622 (1)
 - 35 1624 ? (1)

III.

Nález mincí z třicetileté války v Litovli

V září 1959 probíhala v Litovli demolice bývalého právovárečného domu č. 166 v ulici 9. května. Při odklizení zdiva prvního patra dne 4. září objevil Oldřich Škůrek v sutí ve zvětšelé látce 60 mincí. Nález byl zhruba popsán a zveřejněn v denním tisku již 10. září správcem litovelského muzea prof. Karlem Sedláčkem.¹⁷ Prostřednictvím Okresního oddělení Veřejné bezpečnosti v Olomouci byl pak postoupen k posouzení a ocenění numismatickému oddělení Moravského muzea v Brně, které vypracovalo elaborát podle těchto hledisek dne 10. prosince 1959. Po delších administrativních jednáních byl nález opět prostřednictvím VB v Olomouci převzat 28. prosince 1960 do depozita Vlastivědného ústavu v Olomouci a po konečném rozhodnutí odboru školství a kultury ONV v Olomouci ze 4. ledna 1961 uložen ve sbírkách VÚO.¹⁸

Jak ukazuje přítomnost nejmladší mincovní ražby, uherského tolaru z roku 1634, mohly být mince uloženy v tomto nebo některém následujícím roce. Stalo

se tak ve vrcholném období třicetileté války, a to nejspíše před 19. červnem 1643, kdy Litovel vzali Švédové útokem a města dobyli.¹⁹ Je nepochybné, že v době rostoucího nebezpečí Litovelští ukrývali cennosti a učinil tak i ve svém právo-
varečném domě purkmistr Ondřej Gůlfner. Gůlfner vlastnil tento dům od r. 1620 (po rodině Šperlingů),²⁰ mezi purkmistry je uváděn v letech 1631–1658,²¹ patřil tedy k nejpřednějším litovelským měšťanům. Jako jeho vlastnický nástupce se roku 1674 uvádí na domě Mikuláš Schwarz²² a po něm k roku 1689 Jindřich Václav Zaudil (Coudil nebo Soudil). Žádný z těchto Gůlfnerových nástupců neměl zřejmě tušení o pokladu ukrytém v prvním poschodí, i když došlo za Zaudilovy držby k rozsáhlým adaptacím: dům patrně byl zvýšen o půdní druhé patro, jeho průčelí bylo rozčleněno šesti pilastry, nad nimiž uprostřed byly umístěny plastiky čtyř andělů, nesoucích číslice 1709 (rok ukončení přestavby)²³. Poté byly majitelkami r. 1733 Anna Marie a 1749 Terezie Zaudilovy. V následujícím roce (1750) se stávají majiteli řezníci Breyerové: Kašpar a po něm od r. 1759 Jan Michal. Nepochybně za jejich držby byl nad domovním portálem umístěn znak řeznického cechu.²⁴ Delší dobu vlastnila dům ještě rodina Trávníčků (k roku 1766 František, od r. 1801 Johana, 1802 Šebestján), v první polovině 19. století se pak majitelé střídali v krátkých intervalech: 1804 mlynář Ignát Kopp, 1807 František Winkler, 1808 Josef Müller, 1815 František Kopp, 1840 Josef Thoman, 1844 Jan Bock, 1869 Františka a Jan Swacžek²⁵, 1886 Františka Zwacžková, 1909 Marie Elisová, 1921 Záložna rolnická v Litovli z. s. s r. o., 1951 Okresní spořitelna a záložna v Litovli, 1953 československý stát — Státní spořitelna v Litovli. V roce 1959 byl proveden administrativní převod operativní správy na Místní národní výbor v Litovli. Objekt náležel do II. památkové kategorie a r. 1959 bylo rozhodnuto o jeho demolici.

Nález mincí posunuje podstatně stáří domu na rozdíl od názorů získaných formálním rozbořem stavebních prvků. Viktor Pinkava²⁶ kladl vznik stavby do konce 17. století, autoři evidenčního památkového soupisu do okruhu roku 1700. Současně je nález dokladem hmotné situace litovelského měšťana, držitele právo-
varečného domu v polovině 17. století.²⁷ Složení nálezu ukazuje, že jeho tezaurátor se snažil o maximální koncentraci hodnot. Obsahuje ve velké většině dukátové a tolarové ražby, z nichž podstatná část pochází z mincoven habsburského soustátí. Druhá část je důkazem měnového chaosu třicetileté války, způsobeného průchodem vojsk. Osou tohoto dění byla německá a nizozemská území, jejichž měna je v nálezu rovněž výrazně zastoupena. O stálé důvěře v dávno zaniklou českou grošovou měnu svědčí přítomnost desítek kusů pražských grošů Vladislava II. ze středního údobí jeho vlády. Skutečnost, že pražské groše se vyskytují v nálezech

Litovel, nález mincí z třicetileté války: Pražské groše Vladislava II. (1471–1516), typy Háskova XI. a/7 var. (popis č. 5), XIII. e/2 var. (popis č. 7). Skutečná velikost. Kresba V. Burian.

poměrně často, zasloužila by si podrobného zkoumání bližších příčin. Litovelský případ nepatří k posledním, vždyť výskyt zasahuje ještě do 18. století. Všimneme-li si alespoň letmo nálezů uložených po roku 1634 (tedy soudobých a mladších litovelského nálezů), upoutá nás jejich hlavní koncentrace ve zbývajícím období třicetileté války (asi tři čtvrtiny z celkového počtu). Nelze však říci, že by tento závěrečný časový úsek výskytu pražských grošů, trvající zhruba 70 roků, měl nějaké typické územní vymezení.²⁸

Popis nálezu²⁹

- 1 Čechy, Vladislav II. (1471—1516), pražský groš Hásková³⁰ IX. b/1 (1)
- 2 IX. c/3 (1)
- 3 IX. c/10 (1)³¹
- 4 X. c/4 (1)
- 5 XI. a/7var. (1) na horizontální příčce koruny tečka, jiné W
- 6 XIII. e/2 (1)
- 7 XIII. e/2var. (1) poslední písmeno ve slově SECVNDVS s patkami, bezzubá tlama lva, pod hlavou třetí řada 6 měsíčků
- 8 XV. a/1 (1)
- 9—10 XV. a/1var. (2) — tři tečky u kořene ocasu lva
- 11 Čechy, Rudolf II. (1576—1612), *Kutná Hora*, Wolf Herold (1592 až 1598) nebo Georg Dominik (1598—1599), tolar 1598 (1)
- 12 *Praha?*, Bartoloměj Albrecht, tolar 1602 (1)
- 13 Matyáš (1612—1619), *Praha*, Benedikt Huebmer, dukát 1617 (1)
- 14 Stavové, *Praha*, Benedikt Huebmer, 24 kr. 1619 (1), v mm zn. na A chybí hvězda, v ose R tordované ouško
- 15 Slezsko, Ferdinand II. (1619—1637), *Vratislav*, Petr Hema, tolar 1630 (1)
- 16 Dolní Rakousy, Rudolf II. (1576—1612) *Vídeň*, Ondřej Händl, dukát 1608 (1)
- 17 Ferdinand II. (1619—1637), *Vídeň*, Matthias Fellner, tolar 1625 (1)
- 18 Tyrols, Rudolf II. (1576—1612), *Hall*, tolar 1604 (1)
- 19 1605 (1)
- 20 1605 var. (1)
- 21 1607 (1)
- 22 1610 (1)
- 23 arciv. Ferdinand (1564—1595), *Hall*, tolar b. l. (1)
- 24 tolar b. l. (1)
- 25 tolar b. l. (1)
- 26 arciv. Maximilián (1612—1618), *Hall*, Christoph Orber, tolar 1615 (1)
- 27 1618 (1)
- 28 arciv. Leopold (1619—1632), *Hall*, tolar 1620 (1)
- 29 Elsassko, Rudolf II. (1576—1612), *Ensisheim*, b. z., tolar 1603 (1)
- 30 arciv. Ferdinand (1564—1595), *Ensisheim*, tolar b. l. (1)
- 31 tolar b. l. (1)
- 32 Uhry, Ferdinand I. (1526—1564), *Kremnica*, tolar 1558 (1)
- 33 Rudolf II. (1576—1612), *Kremnica*, Wolfgang Roll, dukát 1587 (1)
- 34 tolar 1601 (1)
- 35 Matyáš II. (1608—1619), *Kremnica*, Georg Fleisch, tolar 1610 (1)
- 36 1614 (1)
- 37 Ferdinand II. (1619—1637), *Velká Baňa*, tolar 1634 (1)
- 38 Sasko, Mořic (1548—1553), tolar 1552 (1)
- 39 August (1553—1586), tolar 1578 (1)
- 40 1578 (1)

41	1581 (1)
42	Kristián (1586—1591), tolar 1588 (1)
43	Kristián II., Jan, Jiří a August, období poručnictví (1591 až 1601), tolar 1594 (1)
44	1599 (1)
45	Kristián II. s bratry Janem, Jiřím a Augustem (1601—1611), tolar 1602 (1)
46	Albertovci, Jan a Jiří I. (1615—1656), dukát, zn. HI 1628 (1)
47	tolar, zn. HI 1626 (1)
48	Branibory, Jiří Friedrich (1543—1603), tolar 1558 (1)
49	Branibory-Ansbach, Joachim Arnošt (1603—1625), tolar 1623 (1)
50	Brunšvik, Jindřich Julius (1589—1613), tolar 1600 (1)
51	Stolberg, Ludvík II. (1535—1574), tolar 1547 (1)
52	Benátky, Andreas Gritti (1523—1539), lira b. l. (1) v ose R tordované ouško
53	Nizozemí, provincie Geldry, dukát 1595 (1)
54	1632 (1)
55	Holland, dukát 1604 (1)
56	Zeeland, tolar 1595 (1)
57	Utrecht, dukát 1595 (1)
58	Frísko, dukát 1608 (1)
59	tolar 1598 (1)
60	Overijssel, město Deventer, dukát 1632 (1)

IV.

Nález zlatých mincí z Vikantic na Šumpersku (?)

V roce 1968 byl do sbírek Vlastivědného ústavu získán z obchodu starožitnostmi v Olomouci soubor 29 zlatých mincí, koupený z Vikantic.³² Složení tohoto celku má všechny typické znaky mincovního nálezu, k němuž však chybí některé základní údaje potřebné k jeho registraci. Pracovně tedy uvádíme jako naleziště obec Vikantice (okr. Šumperk).³³ Tento celek není sice ojedinělý svým složením a dobovým zařazením, zaslouží si však, aby přes dokumentační nedostatky mu byla věnována pozornost. Z časového hlediska zaujímá rozsah let 1659—1765, přičemž starší období zeje více než půlstoletou mezerou mezi první a druhou nejstarší ražbou, celkem rovnoměrně jsou pak již pokryta ostatní desetiletí až po rok 1765, kterým začíná možnost data ukrytí pokladu (za předpokladu, že soubor je kompletní). Územní hledisko je rovněž značně ucelené. Vedle 11 dukátových ražeb uherských, 2 sedmihradských a 1 pruské tvoří podstatu celku 15 ražeb belgických vesměs vyšších nominálů. Za daných datovacích možností můžeme rámcově vyvodit okolnosti ukrytí z dosahu událostí selského povstání na Těšínsku roku 1767, časově odlehlejšího povstání 1775 nebo známého konfliktu Marie Terezie s Pruskem, který byl zakončen těšínským mírem 1779.

Složení nálezu:

1	Uhry, Ferdinand III. (1673—1657), Kremnica, dukát 1659, posthumní ražba (1)
2	Karel VI. (1711—1470), Kremnica, dukát 1714 (1)
3	1719 (1)
4	1722 (1)
5	1726 (1)
6	1728 (1)
7	1733 (1)

8		1739 (1)	
9	Marie Terezie (1740—1780), Kremnica, dukát	1743 (1)	
10		1765 (1)	
11		Velká Baňa, dukát 1745 (1) ³⁴	
12	Sedmihrady, Karel IV. (1711—1740), dukát	1714 (1)	
13	František Lotrinský (1745—1785), Karlovenský Bělehrad, dukát	1760 (1)	
14—15	Belgie, Marie Terezie (1740—1780), Brusel, řed. T. v. d. Motten, rytec J. Roetiers, 2 souverains d'or	1758 (2)	
16		1759 (1)	
17—18		1761 (2)	
19—20		Antverpy, řed. J. B. Buyssens, rytec J. Roettiers, 2 souverains d'or	1749 (2)
21—22		1750 (2)	
23—24		souverain d'or	1750 (2)
25		1751 (1)	
26		řed. T. v. d. Motten, rytec J. Roettiers, souverain d'or	1753 (1)
27		1755 (1)	
28		Bruggy, řed. L. Millé, rytec J. Roettiers, 2 souverains d'or	1751 (1)
29	Prusko, Bedřich Vilém I. (1713—1740), Johan Georg Neubauer, dukát	1721 (1)	

V.

Nález měděných mincí v Babicích u Šternberka

Dne 10. září 1971 oznámil telefonicky Vlastivědnému ústavu v Olomouci tajemník MNV v Babicích Miroslav Řídký nález mincí v tamní obci, 13. září navštívil autor této zprávy místo nálezů, přičemž byly zjištěny okolnosti jeho objevu a nález sám byl převzat ke zpracování a uložení numismatickým oddělením Vlastivědného ústavu v Olomouci.³⁵

Budova, v níž byly mince uloženy, patřila k menšímu typu zemědělské usedlosti, tzv. zahradnickému gruntu čp. 35 v Babicích u Šternberka. Tezaurátorem byl nepochybně Tomáš Vrba,³⁶ který vlastnil tuto usedlost od 3. ledna 1845 do 31. srpna 1890, kdy na základě kupní smlouvy se stali jeho nástupci Josef Korger s manželkou Josefou. Od r. 1922 byla majitelkou Marie Schaalová a 1931 Josef Schaal. Současný vlastník Alfons Nevrlý objevil mince při demolici zdiva koncem srpna 1971.

Místo nálezů bylo ve skupině budov, které stály v řadě po levé straně od vjezdní brány do statku ve směru dovnitř. První (štítem k veřejné cestě) stál výměnkářský domek, po něm následoval sklep, který tvořil mezi budovami proluku. Oba tyto objekty byly odstraněny již dříve. Vedle sklepa následovala budova chléva, v jehož štítu byly uloženy mince, řadu budov uzavírala kolna s datováním 1865 na pamětním kamení.

Zmíněná štítová zeď sousedící se sklepem byla zděná z lomového kamene, ve výši okapu (300 cm) měla římsu z pálených cihel, uprostřed níž byla dutina, krytá zvenčí nepálenou cihlou. V dutině vedle krbíku naplněného peněží bylo množství semen, které zde patrně nashromáždili drobní hlodavci.

Popis nálezů:³⁷

- 1 Krbík na brůsek, původně značně porušený.³⁸ Válcovitá nádobka je z měkkého dřeva. Stlačený příčný profil má při ústí průměr 6,9 a 7,8 cm, okraj je horizontálně seříznutý. Současná výška je 18,5 cm, plášť nádobky se ke spodu zúžuje a přechází v oblé dno, které podle jiných analogií končilo bodcem³⁹ (jeho existenci nelze však bezpečně prokázat). Povrch je zdoben rytými linkami, z nichž jedna

je pod okrajem, tři v horní části spodní poloviny krbíku a dvojice u dna. Těsně pod okrajovou linkou vybíhá z hmoty krbíku kolmo sklopený fasetovaný závěsný zobec, který vznikl částečným podříznutím obdélného bloku, ponechaného na plášti. Vnitřní líc pláště nádoby je pravidelně oblá při závěsu, jinak přechází v rovně lícované plochy.

2-4	Čechy, František II. (1792-1835), Praha, 3krejcar 1800 (3)
5-7	krejcar 1800 (3)
8, 9	krejcar 1800 ? (2)
10	Dolní Rakousy, František II. (1792-1835), Vídeň, 15 kr. 1807 (1)
11-19	krejcar 1800 (9)
20, 21	krejcar 1800 ? (2)
22-219	František Josef I. (1848-1916), Vídeň, krejcar 1851 (193)
220	½kr. 1851 (1)
221	Tyrol, Marie Terezie (1740-1780), Hall, krejcar 1780 (1)
222	Kurfiřství Salzburg, arciv. Ferdinand (1803-1806), Salcburk, krejcar 1806 (1)
223	Uhry, Marie Terezie (174-1780), Smolník, krejcar 1780 (1)
224	Velká Baňa, krejcar 1780 (1)
225	Josef II. (1780-1790), Smolník, krejcar 1790 (1)
226, 227	František II. (1792-1835), Kremnica, 3krejcar 1800 (2)
228, 229	3krejcar 1812 ? (2)
230	krejcar 1800 (1)
231, 232	krejcar 1800 ? (2)
233, 243	krejcar 1812 (2)
235-237	krejcar 1812 ? (3)
238	Velká Baňa, krejcar 1812 (1)
239	Smolník, 30kr. 1807 ? (1)
240, 241	3krejcar 1800 (2)
242-243	1812 (2)
244-246	1812 ? (3)
247-253	krejcar 1800 (7)
254	1800 ? (1)
255-262	1812 (8)
263-265	1812 ? (3)
266-270	František Josef I. (1848-1916), Kremnica, krejcar 1851 (5)
271-273	? (habsburské soustátí), Marie Terezie (1740-1780), mincovna ?, krejcar ? (3)
274	Josef II. (1780-1790), mincovna ? krejcar 1781 (1)
275	krejcar ? (1)
276	½krejcar 1781 (1)
277, 278	František II. (1792-1835), mincovna ? 30kr. 1807 (2)
279-281	30kr. ? (3)
282	15kr. ? (1)
283-288	3krejcar 1800 (6)
289-292	3krejcar 1800 ? (4)
293, 294	3krejcar 1812 (2)
295-297	3krejcar 1812 ? (3)
298-304	krejcar 1800 (7)
305-311	krejcar 1800 ? (7)
312-315	krejcar 1812 (4)
316-319	krejcar 1812 ? (4)

Platidla ve věži slavonínského kostela

Jméno obce Slavonína bylo známo v numismatické literatuře především nálezem osmnácti kilogramů měděných mincí, který byl uložen za napoleonských válek⁴⁰ a druhým nálezem stříbrných ražeb, ukrytým roku 1771 nebo krátce poté.⁴¹ Třetí nález je poněkud odlišného charakteru, poskytuje však určitý výhled do místních dějin, zejména stavebního vývoje farního kostela sv. Ondřeje. Obec sama je uvedena jako součást majetku probošství olomouckého kostela již roku 1131, r. 1364 byl ve Slavoníně farář, čímž je současně doložena existence kostela. Pozůstatkem jeho gotické stavby je dnešní boční kaple: k původnímu kostelu byla v kolmé orientaci později přistavena nová chrámová prostora.

Při opravách kostelní střechy byly v knoflíku sanktusové věže objeveny 15. října 1970 pamětní zápisy⁴² s numismatickým materiálem. Památky pocházejí ze tří časových vrstev (1668, 1862, 1923), pravděpodobně nebyly doplňovány za přestavby a oprav v první polovině devatenáctého století (1802, 1839, 1850).⁴³ Po prohlídce a popisu⁴⁴ byly všechny předměty, rozmnožené o současné dokumenty, uloženy na původní místo.⁴⁵ V následujícím popisu je numismatická část seřazena s malými úpravami, kterými bylo korigováno chybné uložení jednotlivých skupin nejpravděpodobněji v roce 1923.

- 1 Dóza, Válec z měděného plechu Ø 10 cm, vys. 15,5 cm obsahující pamětní záznamy a platidla).

I — 1668

- 2 Papírový obal 20,5×16,7 cm (v něm mince č. 3—8).
- 3, 4 Morava, biskupství Olomouc, Karel II. z Liechtenštejna (1664—1695), Kroměříž, 3krejcar 1668 (2)⁴⁶
- 5 Polsko, Jan Kazimír (1648—1668) 3krejcar 1668 (1)
- 6 Brunšvik-Calenberg, Erich II. (1540/45—1584), groš Saurma-jeltsch, str. 94, č. 3670,⁴⁷ 1574 (1)
- 7 Falc-Zweibrücken, Jan II. (1604—1635), 3krejcar ražený za Matyáše II. Saurma-Jeltsch, str. 47, č. 2031, b. l. (1)
- 8 Dánsko, Kristián IV. (1588—1648), marka 1608 (1)

II — 1862

- 9 Papírový obal 16,4×20 cm (v něm uloženy mince č. 10—20)
- 10 Dolní Rakousy, František Josef I. (1848—1916), Vídeň, 6krejcar 1849 (1)
- 11 5/10kr. 1859 (1)
- 12 Uhry, František I. (1792—1835), Kremnica, 5krejcar 1820 (1)⁴⁸
Smolník, krejcar 1816 (1)⁴⁹
- 14 František Josef I. (1848—1916), Kremnica, zlatník 1862 (1)⁵⁰
- 15 10krejcar 1853 (1)
- 16 4krejcar 1861 (1)
- 17 3krejcar 1838 (1)
- 18 krejcar 1859 (1)
- 19 Karlovský Bělehrad, 1/4zl. 1862 (1)
- 20 Benátsko, František Josef I. (1848—1916), Benátky, 10 krejcar 1860 (1)

III. — 1862

- 21 Papírový obal 16,7×20,8 cm (v něm platidla č. 22—25)
- 22 Rakousko, František Josef I. (1848—1916): bankovka 1 zl. Sém⁵¹ 157, 1858 (1)

23
24, 25

mincovní poukázka 10 kr. Sém 162, 1860 (1)
Sém 164 (2)

IV — 1923

- 26 Papírový obal 33,3×19,8 [v něm č. 27—47]
27 Československá republika, *Kremnica*, 1 Kč 1923 (1)⁵²
28 20 h 1922 (1)
29 10 h 1923 (1)⁵³
30 5 h 1923 (1)
31 Kruhové lepenkové pouzdro Ø 5,8 cm, červené, na víku zlatě vyražen znak kard. Lva Skrbenského (v něm medaile č. 32)
32 Morava, arcibiskupství Olomouc, kard. Lev Skrbenský z Hříště (1916—1920) intronizační medaile, bronz, 1916 (1)
33 Dolní Rakousy, František Josef I. (1848—1916), *Vídeň*,
1 K 1893 (1)
34 20 h 1918 (1)
35 10 h 1915 (1)
36 2 h 1918 (1)
37 Uhry, František Josef I. (1848—1916), *Kremnica*, 20 f. 1908 (1)
38 10 f. 1894 (1)
39 Československá republika, státovka 1 Kč Sém 206 (1)
40 Rakousko-Uhersko, František Josef I. (1848—1916),
státovka 5 zl. Sém 173, 1881 (1)
41 bankovka 100 K Sém 185, 1912 (1)
42 2 K Sém 189, 1914 (1)
43 2 K Sém 192, 1917 (1)
44 1 K Sém 191, 1916 (1)
45 Německo, říšská bankovní poukázka 10.000.000 M 1923 (1)
46 2.000.000 M 1923 (1)
47 Rusko, carská kreditní poukázka 1.000 rublů 1918 (1)

Slavonín, věž kostela: Tříkřejcary Karla II. z Liechtenštejna (1664—1695) z mincovny v Kroměříži. Zvětšeno. Snímek J. Juryšek.

Platidla z kostela v Nákle

Rovněž při opravách sanktusové věžky nákelského kostela v srpnu 1972 byly nalezeny písemné a numismatické památky ze čtyř oprav (1609, 1697, 1791, 1921). Starší písemný materiál byl uložen v opisech z r. 1921, platidla pocházejí ze dvou posledních etap a byla do schránky vložena r. 1791 farářem Pavlem Kalousem (č. 2—7) a 22. 9. 1921 Jakubem Knappem (č. 1, 8—25), který v pamětním spise uvedl i jejich soupis a opatřil je papírovými obaly. Spolu se současnými platidly byl tento soubor uložen opět na původní místo.

I — 1791

- 1 Papírový obal 12×9 cm (z r. 1921)
- 2 Dolní Rakousy, Marie Terezie (1740—1780), Vídeň, 1/4krejcar 1780 zn. W (1)
- 3 Josef II. (1780—1790), Vídeň, grešle 1782 pro Čechy zn. A (1)
- 4 1/4krejcar 1781 (1)
- 5 Uhry, Josef I. (1705—1711), Kremnica (?), poltura 1711 zn. PH (1)
- 6 Marie Terezie (1740—1780), Kremnica, poltura 1763 zn. P. H. (1)
- 7 Josef II. (1780—1790), Kremnica, krejcar 1780 (1)

II — 1921

- 8 Papírový obal 29,5×8,5 cm

Kovová platidla

- 9 Dolní Rakousy, František Josef I. (1848—1916), Vídeň, 2 K 1913 (1)
- 10 1 K 1913 (1)
- 11 20 h 1914 (1)
- 12 1917 (1)
- 13 10 h 1909 (1)
- 14 1916 (1)
- 15 2 h 1915 (1)
- 16 1917 (1)
- 17 1 h 1894 (1)
- 18 Uhry, František Josef I. (1848—1916), Kremnica, 20 fil. 1917 (1)
- 19 2 fil. 1909 (1)
- 20 1 fil. 1902 (1)

Papírová platidla

- 21 Rakousko-Uhersko, bankovka 1 K 1916, No.253029, 1411, Sém 191 (1)
- 22 2 K 1917, 1336, No.107052, Sém 192 (1)
- 23 Československo, státovka 1. emise 1 Kč 1919, série 208, Sém 206 (1)
- 24 5 Kč 1919, série 0167, Sém 207 (1)
- 25 10 Kč 1919, S.H025, Č 657651, Sém 208 (1)

Poznámky

¹ Viz rejstřík ve IV. dílu (Praha 1958) na str. 175, kde se olomouckých sbírek týkají hesla „Olomouc, bývalá universitní sbírka mincí“, „Olomouc, Vlastivědný musejní spolek“ a „Olomouc, Krajské museum“.

² Nálezy římských mincí: Blatec (Numismatický sborník (XI, 179), Dlouhá Loučka (NS IX, 224), Olomouc (NS IX, 180). Denárové období: Olomouc (NS VI, 337). Brakteátové období: Rešov u Rýmařova (NS VIII, 222). Grošové období: Dalov (NS VII, 329, Numismatické listy 1971, 33), Dubicko (NS X, 282), Holice u Olomouce (NS X, 282), Krakořice (NS VI, 377), Kunín u Nového Jičína ? (NS VIII, 282), Mařatice u Uh. Hradiště (NS VIII, 282).

Mor. Budějovice (NS VIII, 282), Olomouc (Nálezy 1999; NS VII, 328), Olomouc ? (NS VI, 391), Olomouc-Nové Sady (NS VI, 389). Tolarové období a mladší Bělkovice (NS VIII, 283, 284), Dlouhá Loučka (Severní Morava sv. 20, s. 60), Dobrotice u Holešova (NS VII, 330), Hněvotín (NS VI 413), Horní město u Rýmařova (NS VI, 416), Nedvězí (NS VI, 330), Olomouc — klarisky (NS VI, 419), Olomouc-Pavelčáková ul. (NS VII, 332), Olomouc-radnice (Nálezy č. 4081; NS VIII, 288), Olšany u Prostějova (NS VI, 401), Opatovice u Hranic (NS VII, 330), Slavonín (NS IX, 283), Staré Město pod Sněžníkem (NS VIII, 284), Toveř (NS VI, 423).

³ Římské mince: Čechy pod Kosířem (NS VII, 328), Náměšť na Hané (tamt.). Denárové období: Bučovice (NS VI, 328), Želechovice (NS VII, 282), Brekteářové období: Kolín-Zálabí (NS VII, 328). Grošové období: Mladecko u Opavy (NS VI, 426), Nenačovice (Nálezy 2746, 4270a; NL 1970, 77), Rousínov (NS VII, 330), Rybníček u Šternberka (NS VI, 401), Svábenice (NS XI, 211), Věrovany u Kojetína (NS VII, 329), neznámá moravská (?) lokalita (NS VI, 426). Tolarové a mladší období: Benetice u Havl. Brodu (NS IX, 276), Brno (NS VII, 284), Haukovic u Šternberka (NS VI, 424), Hodonín (NS VII, 331), Hranice (NS II, 333), Jindřichov u Bruntálu (NS VIII, 283), Lípy (NS XI, 210), Olomouc-dóm (NS VII, 330), Olomouc-kostel sv. Michala (NS VII, 331), Olomouc-reálka (NS VII, 332), Olomouc-Chválkovice (NS VII, 331), Ostrava (NS X, 283), Podbřežice (NS VII, 331; VIII, 283), Pogwizdów v Polsku (NS VI, 426), Popice (NS VIII, 283), Rašovice u Bučovic (NS VII, 330), Skrbeň (NS VII, 283), Střelice u Šternberka (NS VII, 330), Svěbohov u Šumperka (NS VIII, 285), Svábenice (NS XI, 210) Třanovice u Čes. Těšina (NS VI, 426), Třebovice (NS VIII, 284), Uničov (NS VII, 332), Úvaly (NS VIII, 284), Velké Losiny (NS VI, 424), Vizovice (NS IX, 276).

⁴ Přírůstkové číslo 95/61/1-339, inventární čísla N-12940 až N-13278.

⁵ Praha 1956. Viz zde i další literaturu.

⁶ Numismatický časopis, roč. XIX, 1950, str. 245.

⁷ Václav Huml — Eduard Šimek, K nálezu pražských grošů z Řevnova u Tábora, Numismatické listy, roč. XXII, 1967, str. 68—74. — Eduard Šimek, Nález pražských grošů z Řevnova u Tábora, Numismatický sborník X, Praha 1968, str. 235.

⁸ Zdenka Nemeškalová-Jírovdková a Lubomír Nemeškal, Nález pražských grošů v Lahovicích u Běliny, Numismatický sborník X, Praha 1968, str. 233, pozn. 5.

⁹ Karel Casteln, O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského, Numismatický sborník VI, 1960, str. 129—185 (viz str. 152—153).

¹⁰ Stanislav Veselý, Pražské groše Karla IV. Numismatický sborník X, 1968, str. 123—138. — Při zpracování nemohlo být přihlédnuto k novému třídění Václava Pínty, Studie o chronologii pražských grošů Karla IV. z let 1346—1378, NL, roč. XXVI, 1971, str. 71—81 (vyšlo v únoru 1972).

¹¹ Viz např. L. Nemeškal, Numismatický sborník II, str. 172. Obdobně bylo postupováno při zpracování nálezů z Dalova, viz Numismatické listy, roč. XXVI, 1971, str. 33—45.

¹² Pavel Radoměřský, Nález v Kamenu u Tábora, Numismatický časopis, roč. XIX, str. 185—187.

¹³ Lubomír Nemeškal, Nález ze Lžina u Soběslavi, Numismatický sborník II, 1955, str. 171—176.

¹⁴ Přírůstkové číslo 106/71/1-35, inv. čísla N-13279 až N-13313.

¹⁵ Viz předběžná sdělení: V. Burian, Keramika z nálezů tolarů v Městě Libavé, Přehled výzkumů 1971, Brno 1972, str. 120, tab. 107. — (b), Poklad tolarů z Města Libavé, Lidová demokracie, roč. XXVII, 1971, č. 92, str. 1, Praha 20. 4. 1971. — V. B., Poklad tolarů z Libavé, tamt., č. 94, str. 1, 22. 4. 1971. — Bn, Poklad tolarů z Města Libavé, Stráž lidu, roč. 52, 1972, č. 15, str. 4, 5. 2. 1972.

¹⁶ Č. 28 a 29 určila dr. Dana Svobodová.

¹⁷ K. Sedláček, Vzácný nález mincí v Litovli, Stráž lidu, roč. XV, 1959, č. 109, str. 3, 10. 9. 1959.

¹⁸ Přírůstkové číslo 59/60, inventární čísla N-13633 až N-13692.

¹⁹ Johann Kux, Geschichte der Stadt Littau, Brünn 1900, str. 117.

²⁰ Jeho předchůdci zde byli: k r. 1567 Václav Sperling, 1588 „stará Sperlingová“, 1589 Jiří, 1617 Jan Sperling. Kux, str. 249.

²¹ Tamt., str. 240, 241.

²² Kux, str. 249. Uvádí i další majitele do r. 1844.

²³ Podle evidenčního památkového listu (Okresní středisko památkové péče a ochrany přírody v Olomouci) to byl řadový nárožní dvoukřídlý dům. Jeho hlavní průčelí bylo pětiosé, boční jednoosé. Zdivo bylo cihlové, omítnuté, krytina šindel, zčásti lepenka. Fasáda měla výzdobu pouze na hlavním průčelí. Portál v ose fasády završoval půlkruhový záklenek s horizontální římsou a diamantovými skrojky. Přizemí tvořilo podnož, bylo členěno bosovanými lesénami s volutovými hlavicemi, které vytvářely konzoly pilastrů. Tyto pilastry, probíhající oběma patry, měly vpádlé výplně a kompozitivní hlavice a nesly kladí s mohutnou hlavní římsou. Pravoúhlá okna se šambránami měla v prvním patře segmentové, v druhém trojúhelníkové frontony. Mezi sdruženými okny nad portálem byl výklenek s kamennou sochou Madony, výše ve zdobném frontonu prázdná kartuše. V přízemních místnostech byly křížové klenby a rovné stropy, průjezd byl zaklenut valenou klenbou s výsečemi. Místnosti v patře měly valené klenby s výsečemi nebo rovné stropy. Venkovní vzhled domu je dokumentován kresbou V. Volného (reprod. Viktor Pinkava, Litovelský okres, Brno 1903, str. 129).

²⁴ Na cit. kresbě V. Volného feznický znak chybí. Není zřetelné datování 1709; podobným způsobem je také římskými číslicemi 1710 datován dům č. 5 (Pinkava, str. 131).

²⁵ Držitelé v letech 1869—1959 podle pozemkové knihy Litovel, sv. IV, pg. 69, Okresní soud Olomouc.

- ²⁶ Litovelský okres, str. 132.
- ²⁷ Na základě privilegia krále Václava z r. 1291 a Janova z r. 1373 bylo právo vaření piva a pálení kořalky, šenkování vína, piva, kořalky spolu s vlastnickým právem na 1/56 sladovny č. 117 a pivovaru č. 203 zapsáno podle magistrátního příkazu z r. 1842 a 1850 do pozemkové knihy. V roce 1912 byl proveden výmaz právozářného záznamu a 1913 odpisy spoluvlastnictví obou objektů. (Okresní soud Olomouc, pozemková kniha Litovel sv. IV, pg. 87).
- ²⁸ Srv. Nálezy mincí, sv. III, str. 99–225: č. 3369, 3370, 3374, 3377, 3382, 3384, 3390, 3396, 3403, 3406, 3414, 3417, 3421, 3422, 3423, 3428, 3438, 3439, 3441, 3442, 3446, 3447, 3486, 3494, 3506, 3540, 3541, 3545, 3546, 3547, 3555, 3578, 3581, 3592, 3610, 3650, 3666, 3694, 3701, 3738, 3750, 3801, 3858, 4051, 4082, 4091. Dílčí srovnání s nálezy z období třicetileté války, obsahujícími pražské groše, viz v článku Nález mincí v Ostravě z r. 1823, Ostrava — Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, sv. 4, Ostrava 1967, str. 269–277.
- ²⁹ Popis nálezu vychází z odborného posudku, soupisu a ocenění, provedeného numismatickým oddělením Moravského muzea v Brně. Děkuji na tomto místě jeho autoru doc. dr. Jiřímu Sejbaloovi za souhlas k užití uvedeného elaborátu.
- ³⁰ Jarmila Hásková, Studie o jagellonských groších z let 1471–1526, Sborník Národního muzea v Praze, řada A — historie, svazek XXII (1968), číslo 3, str. 121–176.
- ³¹ Za lask. konzultaci při určování některých ražeb děkuji dr. Jarmile Háskové.
- ³² Přirůstková čísla 423/68, 424/68, inventární čísla N-13693 až N-13721.
- ³³ U majitele Antonína Koudelky ve Víkanticích č. 54 se nepodařilo zjistit nic bližšího o původu tohoto celku.
- ³⁴ Viktor v. Miller z. Aichholz (Österreichische Münzprägungen 1519–1918, Wien 1920, str. 246) tento ročník nezná.
- ³⁵ Přirůstkové číslo 337/71/1-319, inventární čísla N-13314 až N-13632.
- ³⁶ Posloupnost majitelů podle pozemkové knihy Babic, sv. I., pg. 375 (Okresní soud Olomouc).
- ³⁷ Předběžné zprávy v denním tisku: (B), Poklad mincí v krbíku, Lidová demokracie, roč. XXVII, 1971, č. 285, str. 1, Brno 3. prosince 1971. — Bn, Nález mincí na Olomoucku, Stráž lidu, roč. 52, 1972, č. 20, str. 6, 17. 2. 1971.
- ³⁸ Jeho rekonstrukci a konzervaci celého nálezu provedl konzervátor Jaroslav Rampouch.
- ³⁹ Hrot uvedeného typu krbíku měl ten praktický účel, že při odkládání byl zabodnut do země ve svislé poloze, aby se voda potřebná k vlhčení kamenného brousku nevyllila. Krbík (krbec) z Babic byl značně poškozen, některé části bylo nutno doplnit, zmíněný bodec nebylo možno za tohoto stavu rekonstruovat.
- ⁴⁰ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. díl, Praha 1957, str. 202, č. 3943.
- ⁴¹ Nález mincí z 18. století ve Slavoníně u Olomouce, Numismatický sborník IX, 1965–1966, Praha 1966, str. 283–286.
- ⁴² Publikaci písemností připravuje Milada Písková. Pamětní záznam faráře Petra Adama Ignáce Czolocha z roku 1668 byl zničen pronikající vodou, když Prusové r. 1758 za obležení Olomouce rozstříleli věžní knoflík. Zápis pak byl podle zničeného originálu pojat do pamětního textu r. 1862.
- ⁴³ Gregor Wolný, Kirchliche Topographie von Mähren, I. Abtheilung, Olmützer Erzdiöcese I. Band, Brünn 1855, str. 318.
- ⁴⁴ Zhodnocení nálezu bylo umožněno díky porozumění Karla Poláka.
- ⁴⁵ Předběžné bylo o nálezu referováno v Lidové demokracii, roč. XXVI, 1970, č. 254, str. 4, Brno 26. 10. 1970 a v č. 287, str. 1, Praha 11. 11. 1970.
- ⁴⁶ Podle E. Mayera (Des fürstlichen Hochstiftes Olmütz Münzen und Medaillen, Wien 1873) odpovídá na aversu počet knoflíků na klerice M. číslu 143, systém rozdělovacích znamének č. 146 a forma insignií na reversu č. 144.
- ⁴⁷ Č. 6 a 7 určil dr. L. Nemeškal, CSC.
- ⁴⁸ Mince č. 12 byla uložena omylem v obalu č. I, ačkoliv není vyloučena možnost i dobově jiné okolnosti (viz data oprav podle Wolnyho).
- ⁴⁹ Mince č. 13 omylem v obalu č. IV.
- ⁵⁰ Mince č. 14, 16, 18, 19 měly ražební lesk.
- ⁵¹ Julius Sém, Papírové peníze na území Československa 1762–1967, Liberec 1967.
- ⁵² Č. 27, 29, 30 s ražebním leskem.
- ⁵³ Podle F. Vlčka poměrně vzácný ročník (Ferdí Vlčka, Mince, státočky a bankovky České korunové měny, Praha 1941, str. 14, stupeň vzácnosti II). Nejnověji (B. Augst — R. Pospíšil — J. Sém, Československé mince 1918–1968, Praha 1968, str. 107) je tento ročník označen jako běžný.

Beiträge zu den mährischen Münzfunden

Das monumentale Werk Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Münzfunde in Böhmen, Mähren und Schlesien) zitiert in fast hundert Fällen die öffentlichen Münzsammlungen in Olomouc im Zusammenhang mit Beilegung der Belege der Münzfunde. Aus dieser Anzahl ist es heute möglich bloss ein kleines Bruchstück zu identifizieren, weil ausgewählte Stücke aus den Funden früher in die systematischen Sammlungen eingereiht worden waren. Seit der Zeit der Beendigung des erwähnten Werkes (1958) wurden in der numismatischen Arbeitsstätte des Vlastivědný ústav v Olomouci (im Heimatkundlichen Institut in Olomouc) 32 neu beschrieben, resp. revidiert, die in seinen Sammlungen aufbewahrt sind. Ausser dieser

Anzahl wurden 40 Funde auf Grund archivalischer Quellen und der Literatur veröffentlicht, oder Funde, welche ausserhalb des Olomoucer Museums deponiert sind.

Sieben Beschreibungen, die in diesem Aufsatz angeführt sind, gelten als Jubiläumsbeitrag zum 125. Jahrestag des Olomoucer Museumswesens (1848—1973) und zum nachfolgenden 160. Gründungsjahr (1814—1974) des Entstehens der Museumsammlung, welche bei dem damaligen Lyzeum und an der Universität entstanden ist.

I. Ein Teil des Fundes der Prager Groschen aus Uherské Hradiště 1932.

Ein Teil des Fundes, dessen Gesamtbeschreibung im II. Teil der Edition *Nálezy mincí* (Münzfunde) unter der Zahl 2073 angeführt ist, stammt aus dem gesetzlichen Anteil, welchen der Besitzer der Fundstätte erhalten hat und welcher bisher als verloren betrachtet worden war. Er wurde in die Sammlungen des Heimatkundlichen Instituts in Olomouc im Jahre 1961 erworben. Er enthält 4 Prager Groschen Johans von Luxemburg (1310—1346), 306 Prager Groschen Karls IV. (1346—1378) und 29 Prager Groschen Wenzels IV. (1378—1419).

II. Talerfunde aus der Město Libavá, Bez. Olomouc.

Den Fund begleitet ein Bruchstück eines mittelalterlichen Gefässes mit Deckel und ein Scherben eines habanischen Tellers. Eine ausgesprochene Talerprägung in der Zahl von 32 Stücken stammt aus der Zwischenzeit 1573—1624, neben der heimischen Kuttengerber Prägung sind vertreten Münzstätten aus Sachsen, Nieder-Oesterreich, Kärnten, Ungarn (Kremnica), der Schweiz, aus den Ländern der Belgischen Konföderation Seeland, Geldern, Westfalen, Württemberg, das Bistum Halberstadt und das Erzbistum Salzburg.

III. Münzfunde aus dem Dreissigjährigen Kriege in Litovel.

Der Fund, der beim Demolieren eines bürgerlichen Hauses erworben wurde, wurde nach der jüngsten Prägung (des ungarischen Talers aus dem Jahre 1634) während der Gefahr der schwedischen Belagerung aufbewahrt. Sein bemerkenswerter Bestandteil sind zehn Prager Groschen Wladislaws II. (1471—1516) aus der mittleren Epoche seiner Regierungszeit. In der Gesamtzahl von 80 Prägungen sind weiter vertreten neben Böhmen, Schlesien, Nieder-Oesterreich, Tirol, Elsass, Ungarn, Sachsen, Brandenburg-Ansbach, Braunschweig, Stolberg, Venedig und die Niederlande. Neben Prager Groschen handelt es sich hier ausschliesslich um Taler und Dukaten.

IV. Fund von Goldmünzen aus Vikantice bei Šumperk (?).

Im Jahre 1968 erwarb das Museum v Olomouc ein Komplet von 29 Goldmünzen, dessen Zusammenlegung die typischen Zeichen (Merkmale) der Münzfundstätte hat, leider ohne nähere Angaben. Die zeitliche Spannweite dieses Kompletts ist der Zeitabschnitt 1659—1785. Neben 11 ungarischen Dukatenprägungen, 2 siebenbürgischen und 1 preussischen Prägung bilden die Grundlage dieses Ganzen 15 belgische Prägungen aus der Zeit Maria Theresias (1740—1780), unter denen höhere Werte überwiegen (2 Souverains d'or).

V. Fund von Kupfermünzen in Babice bei Sternberk.

Der Fund, der bei der Demolierung eines Wirtschaftsgebäudes im Jahre 1972 entdeckt wurde, war in einem hölzernen Koffer für einen Schleifstein aufbewahrt. Er zählt 318 Kupfermünzen, von denen die jüngsten aus dem Jahre 1851 auf die Zeit des Verbergens hinweisen. Im allgemeinen handelt es sich hier um Werte von einem Kreuzer, sein Vielfaches oder dessen Teile aus den heimischen habsburgischen Münzstätten im Intervall Maria Theresias (1740—1780) bis zu Franz Josef I. (1848—1916).

VI. Zahlungsmittel im Turm der Kirche von Slavonín.

Im Turmknauf des Sanctusturmes wurden im Jahre 1970 neben Denkschriften numismatische Denkwürdigkeiten aus drei Zeitabschnitten 1668, 1662, 1923 gefunden.

VII. Zahlungsmittel aus der Kirche von Náklo.

Auch in dem Sanctusturmchen der Kirche von Náklo wurden im Jahre 1972 zusammen mit Schriftstücken numismatische Denkwürdigkeiten aus der Zeit der Renovierung (1609, 1697, 1792, 1921) festgestellt.

DOSUD NEURČENÉ ZOBRAZENÍ KOSTELA SV. MOŘICE (?) NA NÁSTĚNNÉ MALBĚ Z POČÁTKU 16. STOLETÍ Z KŘÍŽOVÉ CHODBY OLOMOUCKÉHO DÓMU

[Diskusní příspěvek k ikonografii Olomouce v rámci výzkumu historického jádra Olomouce]

Ikonografie Olomouce je sice dosti bohatá, ale má mezery, zvláště pro některá období dějin města. B u r i a n o v a Ikonografie Olomouce¹ dovedená do roku 1900 představuje celkem 356 položek. Pod položkou 2 katalogu pohledů je uvedena freska z roku 1505 ze severní evangelijní strany boční lodě svatomořického kostela. O této malbě psali B. Z l á m a l a R. S m e t a n a. Jestliže jejich předpoklad je správný, pak by podle zobrazení kostela v horní části malby měl na konci 15. století svatomořický kostel jehlancové střechení obou věží se zděnými vikýři a v průčelí lodě kostela vysoký štít s křížem. Malba byla odkryta koncem třicátých let a podle nápisu uvedeného oběma autory vznikla v roce 1505. Dnešní stav malby je značně zchátralý, takže je jen velice těžko rozpoznat detaily. Malba by nutně potřebovala očištění a restaurování. Z hlediska ikonografického je třeba si položit otázku, proč model kostela, na malbě umístěný mezi dvěma světci — patrony města Norimberka — je považován již tradičně a nekriticky za model dřívějšího svatomořického kostela? R. Smetana již ve zprávě o dokrytí této malby uvádí aproximativně, že jde snad o kostel Sv. Mořice před rokem 1492. Ostatní autoři tuto domněnku přejímají pak nekriticky.² I když si nekladu za cíl v tomto článku vyvracet vyslovenou domněnku, předkládám víceméně diskusní příspěvek, který může být podnětem k dalšímu zkoumání a bádání v ní- kterak jasné a nekomplikované stavební historii kostela Sv. Mořice v Olomouci, ale též ikonografii města.

Přibližně ze stejné doby, z počátku 16. století, pocházejí v Olomouci v křížové chodbě dómu nástěnné malby. O této nesmírně důležité kulturní památce období humanismu psal v roce 1930 Maxmilián Steiff a nedávo jsem uveřejnil výtvarně historickou studii a článek k problematice tohoto cyklu nástěnných maleb.³

Centrálním obrazem cyklu maleb v křížové chodbě je obraz s námětem klanění tří králů. Že šlo o centrální hlavní malbu celého cyklu usuzuji z toho, že pod malbou je umístěn ve výtvarně řešeném rámci veraikon a naproti malbě, po obou stranách protějšího okna, jsou dvě portrétní malby s nápisy, dnes již nečitelnými. Obraz Klanění zobrazuje před rozestavěnou architekturou chrámu sedící Marii s dítětem na klíně. Kolem ní adorují příslušníci šlechtického stavu, šlechty církevní i světské i 3 králové, pojetí zřejmě aktuálně jako současníci, čemuž nasvědčuje též aktualizovaná stafáž ozbrojenců. Do jaké míry jde ovšem o aktualizovaný portrét současníků nebo jen portrét symbolický, ponechávám v této souvislosti stranou. Povšimneme si ovšem jiného, nanejvýš zajímavého detailu z celého obrazu.

V rovině prvního horizontu v pozadí obrazu Klanění na pravé straně při čelním pohledu k malbě, v průhledu mezi kopími a praporcí ozbrojenců, promítá se v krajinném pozadí silueta městských staveb s dominující stavbou kostela v popředí. Pozadí (druhý horizont) je uzavřeno zalesněným pohořím a oblohou. Při zkoumání městské scenerie na malbě zjistíme na první pohled nápadnou shodu se stavební dispozicí svatomořického kostela u architektury kostela, která na zkoumaném úseku malby dominuje. Také vnější podoba je zhruba obdobná. Na malbě ovšem zjišťujeme jehlancovité zastřešení pouze u severní věže. Tato věž na malbě vyrůstá z kruhového půdorysu, což s dnešním stavem nesouhlasí.

Přesvědčivější shodu vykazuje jižní věž. Urbanistická dispozice a situování

kostela na obraze konkuruje se skutečností. Na malbě je zachycen pohled od jihozápadu. Západní průčelí kostela — jestliže náš předpoklad je správný — má ve skutečnosti i na malbě shodnou dispozici. Jižní — mohutná věž vyrůstá v malbě (i ve skutečnosti) ze čtvercového základu a je ukončena hradebním systémem ozubeného zdíva. To odpovídá i dnešnímu stavu. Výška věže na malbě nedosahuje nad střechu chrámové lodi. Jižní věž není zastřešená. Má sice pod hradebním ozubením okna, což opět koresponduje s dnešním stavem, ale k přední hraně věže je připojena věžička — obdobná té, která je nyní umístěna v rohu, kde se stýká průčelí lodi s věží — která sloužila k umístění hradebního komunikačního systému točitých schodů. Tento stavební motiv se ostatně uplatňoval i v pozdějším vývoji. Mezi oběma věžemi je stěna, rovněž tvarovaná nahoře ozubením. Tento motiv se opakuje i na hlavní lodi, která svou výškou, sedlovým zastřešením, vytváří dominantu celého komplexu stavby. Na střechě kostela je umístěn sanktusník, což opět konkuruje se skutečným stavem. Na západním průčelí — ve zdi spojující obě věže — jsou naznačena dvě gotická okna s bohatým pozdněgotickým tvarováním.

Systém hradebních motivů na kostele zobrazeném v malbě naznačuje, že je možno zařadit zobrazený kostel mezi kostely typu hradebního (*ecclesia munita*). Je to typ kostela opevněného, který měl v případě válečného ohrožení posloužit také obyvatelstvu jako fyzické útočiště před nebezpečím. S typem kostela tzv. *ecclesia munita* se setkáváme téměř po celé Evropě. Zvláště však byly budovány v pohraničních oblastech či oblastech předsunutých, kde se očekávaly nájezdy nepřátel (Turků).

Ostatní zobrazení staveb architektonicky nesouvisí se stavbou kostela. Nejde tedy o enklávu např. klášterních staveb, ale zřejmě o zobrazení staveb kolem kostela, jehož význam ve vztahu k místu, kde se malba nachází, má určitou spjitost. A tato spjitost je dána tím, že biskup Stanislav Thurzo přál v době svého episkopátu svatomořické farnosti rozvoji svatomořické školy!

Jistý nesouvislý prvek představuje traktování posledního horizontu pozadí. Členitost pohoří zobrazeného na malbě je v rozporu se skutečností. Tento detail je třeba zřejmě přičíst na vrub fantazii umělce, která se ostatně projevila i v dalších detailech cyklu. Tak například je možno upozornit na téměř fantazií krajinou scenerii na malbě s námětem Ukřižování, kde v levém horním okraji nad městem v pozadí je zobrazena šibenice s viselcem a pozadí je dotvořeno fantastickým pohořím. Jaký význam měl tento detail v zobrazení, které v dnešním stavu představuje nejhůře dochovanou malbu? Snad vlivem nizozemských směrů, které lze v některých motivech cyklu pozorovat, se dostaly do malby tyto poněkud překvapující prvky.

V každém případě i to, co jen krátce naznačuji, vyvolává potřebu podrobněji a znovu se zajímavými dobovými dokumenty z počátku 16. století zabývat. Z hledisek obecné historie i z hledisek dějin výtvarného umění.

Problematikou vzniku svatomořického kostela se ve spojení se vznikem Olomouce zabýval V. Richter ve své práci *Raněstředověká Olomouc a Dobroslav Libal* v souborné práci o středověké architektuře.⁴

Vznik i další stavební vývoj kostela je velice složitý a v mnoha směrech doposud neprobádaný. I když se to zdá být zvláštní, neboť postup stavby je poměrně dobře datován téměř na každém pilíři i na stěnách stavby. Jistou záhadou je i vznik kostela, totiž jeho vzhled z předpokládaných románských základů. Úvahy o tom, že v prostoru kolem kostela sv. Mořice byla slovanská osada, která později posloužila jako základ při vytváření enklávy, která se stala základem středověkého městského celku, jsou pravděpodobné. Dá se očekávat, že archeologický výzkum, který bude prováděn v souvislosti se stavebními úpravami v těsné blízkosti kostela (výstavba nového obchodního domu, která předpokládá zboření části zástavby a hloubení základů) objasní další problémy související se stavbou kostela.

V. Richter uvádí na základě slohově kritickém do pochybností tradovaný názor, že olomoucký biskup Bruno ze Schaumburku budoval kolem poloviny 13. století velký raněgotický kostel, z něhož se prý uchovala mohutná jižní věž západního průčelí. Tedy ta věž, o níž aproximativně předpokládám, že je zobrazena na malbě v křížové chodbě. Richter dovozuje, že tato stavba nenese v nejmenším stopy rané gotiky Brunovy doby. Naopak tvrdí, že tato věž se zdá být nejmladší součástí v celém stavebním souboru.⁵ Jestliže náš předpoklad o zobrazení kostela na malbě z počátku 16. století v křížové chodbě dómu je správný, není zřejmě Richterův závěr správný v tom směru, že by šlo o nejmladší stavební část kostela. Nejmladší částí z hlediska stavebního by byla západní část chrámové lodi, která podle datování nad lomeným obloukem okna v severní boční lodi vznikla v r. 1540. Vznik i průběh stavby celého areálu se tím komplikuje. Nástěnná malba nabízí vysvětlení (hypotetické). Jestliže náš předpoklad o zobrazení svatomořického kostela je správný, pak západní část trojlodí vznikla nejpozději, kdy již i jižní mohutná věž v základu byla vybudována. Z nástěnné malby vyplývá, že mezi východní mohutnou a vysoce zastřešenou částí lodě kostela a průčelím a oběma věžemi byla na počátku 16. století část nezaklenutá a nezastřešená stavby, dosud budované lodě, která vyrůstala na základě původní hradební dispozice, v podstatě shodné s dnešní situací. Chci tím říci, že část lodě se budovala poté, kdy obě věže v základě byly již vybudované. Komplikovanost stavebního vývoje kostela naznačuje i ta skutečnost, že obě boční lodě nemají stejný půdorys.⁶ Severní loď trojlodí je širší než jižní. Nevysvětluje snad zobrazení na nástěnné malbě i to, co Richtera vedlo k závěru, který je sice logický, ale vzhledem k novým předpokladům nemusí být jediný? Richter totiž nepochybuje o tom, že Brunova stavba byla zřejmě rozsáhlá, ale jen těžko může přijmout závěr, že by Bruno vystavěl při vzniku města raněgotický chrám svatého Mořice, „*jenž by pak za půl druhého století při pozdněgotické novostavbě úplně zmizel, aniž by zanechal po sobě sebemenší zbytky použité při přestavbě.*“ Richter též dovozuje, že architektonické detaily věže (ty jižní) poukazují slohově na to, že vznikly v době, kdy již pozdněgotický formální aparát byl zasažen renesančními vlivy.⁷ Myslím, že tento závěr není v rozporu s předpokladem, že malba zobrazuje právě svatomořický kostel. Zobrazení tuto myšlenku — zdá se — potvrzuje. Nelze přece vyloučit, že dřívější základ této věže byl dobudován v husitské době již z prvky a motivy renesančního tvarosloví. Richter je si vědom složité problematiky stavební historie kostela, protože sám uzavírá, že řešení problémů není v dosahu pro nedostatek známého materiálu a soudí, že k vyjasnění otázek by prospěly vykopávky.⁸ Tak zůstává — jak se zdá — klíčem k řešení také otázka stavebního zapojení masy jižní věže na chrámové trojlodí.

Jestliže vezmeme v úvahu, že zobrazení areálu městských staveb s dominující architekturou kostela na nástěnné malbě v křížové chodbě dómu je správně dáváno do souvislosti s podobou kostela Sv. Mořice na začátku 16. století a vezmeme-li v úvahu možnost určitého zkreslení vlivem tvůrčí fantasie umělce, přesto zůstává řada problémů a otázek, které vyvolávají pochybnosti. Tak je to především tvar severní věže a její datování, podivuhodné ozdobení obvodního zdiva kostela hradebním systémem ozubení, umístění komunikační věže se schodištěm na jiném místě než je ve skutečnosti. Ale žádná z těchto skutečností, vyvolávajících pochybnosti, nemůže vyvrátit nápadnou shodu celé stavební dispozice celého stavebního komplexu mezi zobrazením a realitou.

Dostupné pohledy na Olomouc, jejich porovnávání, nás mnohdy překvapí určitými nepřesnostmi. Tímto konstatováním chci upozornit na kritický přístup při vyhodnocování pohledů a zobrazení města v minulosti a na kritické hodnocení závěrů. Nicméně když porovnáme pohled na Olomouc z roku 1593 od jihovýchodu, zjistíme, že autor tohoto zobrazení i autor malby křížové chodby u dómu v Olomouci zachytil tytéž výškové relace mezi zastřešeným trojlodím kostela a jižní věží. U obou zobrazení je totiž věž nižší než výška zastřešení.

Na dřevorytu z Paprockého zrcadla je ovšem vidět dobudování a zastřešení i západní části loď kostela (což odpovídalo stavu z roku 1593, tedy z konce 16. století). Dnešní situace je jiná. Výška věže přesahuje výšku zastřešení loď kostela, jak to můžeme pozorovat i na mladších pohledech na město (mladších než dřevoryt z Paprockého zrcadla).¹⁰ Některé nepřesnosti u zobrazených pohledů na město pramení také z toho, že pohledy byly prováděny podle předloh nebo zapůsobilá umělcova fantazie na paměť, což mohlo vést k posunu a zkreslení detailů často závažných. Ovšem svatomořický kostel byl významnou stavbou, která je zaznamenána na všech panoramatických zobrazeních města. Hlavní váha i v zobrazeních byla kladena na mohutnou loď kostela a její zastřešení i jižní mohutnou masu věže.

Také můj závěr nemůže být jiný než diskusní. Uvědomuji si složitou problematiku, která vyplývá z uvedených otázek a úvah. I když řada momentů může hovořit proti mnou naznačeným závěrům — totiž že malba v křížové chodbě je dobovým znázorněním a zobrazením mořického kostela — přesto si myslím, že je potřebné tento předpoklad publikovat, zvláště též proto, že v souvislosti s již vzpomenutou a připravovanou zástavbou nového obchodního domu v blízkosti kostela může dojít k novým archeologickým objevům, které pomohou rousku nejasností nad stavební historií kostela odhalit. Konečně je to potřebné i pro vyvolání výzkumného a badatelského zájmu o nástěnné malby v křížové chodbě dómu, neboť jde o výtvarné dílo minulosti, které může pomoci objasnit řadu otázek z období, které znamená předěl v kulturním vývoji. Jde o období, které lze pomocným označením nazvat Thursovskou olomouckou renesancí, poskytující řadu podnětů i nových pohledů na obecné dějiny města, dějiny kulturních vztahů nejen ve městě, ale i ve vztahu k zajímavým a objevitelským dějinám počátků nového věku vůbec.

Také k vyvolání zájmu o problematiku výzkumu historického jádra Olomouce toto stať směřuje.

Poznámky

¹ V. Burian, *Ikonografie Olomouce do r. 1900*, I. část in *Sborník vlastivědného muzea*, IV. Olomouc, 1956—1958, str. 371 a násl.

² B. Zlámal a R. Smetana v článku nazvaném *Oprava kostela Sv. Mořice v Olomouci* in *Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci*, roč. L, rok 1937, str. 310 až 312. Z poznámek uvedených B. Zlámalem, upozorňuji na některé poznatky, které podporuje mnou tlumočený předpoklad. Předně objev tří letopočtů 1540 mezi okny na zdi jižní lodi hlásající, že je to rok definitivní dostavby a výpravy kostela. Před požárem r. 1492 byl snad kostel provizorně dobudován tak, aby se v něm mohly konat bohoslužby. Nejcenějším objevem byl objev fresky z r. 1505 (goticko-renesanční — jak ji autor označuje). Malba je monumentální. Z části je zakrytá barokním oltářem P. Marie. Sv. Vavřinec a Sv. Sebald stojí na balkoně v horní části fresky a mezi nimi je podle R. Smetany zobrazen: „dvojvěžový chrám se zastřešenými věžemi, pravděpodobně (!) chrám sv. Mořice ve své podobě před rokem 1492.“ Pod oběma světlci na balkoně (renesanční architektonické tvarosloví i dnes dobře pozorovatelné) je mohutná postava sv. Kryštofa, přenášející dítko Ježíše. Dnes je stav malby značně zanesený prachem a zchátralý, takže při rozboru je třeba přihlídnout k archivované fotodokumentaci. Reprodukovaná část malby v časopise výše citovaném nasvědčuje, jak se zdá, jiným vlivům než jaké lze zjistit u zachovalých částí cyklu maleb v křížové chodbě dómu. Jde o úvahu bez hlubšího srovnání, proto i případnou souvislost vyloučit nelze. Je si třeba uvědomit, že i cyklus maleb v křížové chodbě dómu, vykazuje nejméně dva základní výtvarné proudy vlivů, které lze slohově kriticky vyzkoušet. Z hlediska našich úvah je ale třeba kriticky hodnotit odpověď na otázku, zda model kostelíka mezi oběma světlci města Norimberka znázorňuje skutečně původní tvar kostela sv. Mořice, či zda důvod pro znázornění modelu a obou světlců nebyl dán jinými motivy. Návor, že jde o zobrazení původní stavby kostela, byl brán od objevení malby na stěně kostela nekriticky a přejímán dalšími autory, i když v článku z r. 1937 je vyslovena rovněž jen domněnka i dnes je možno vyzkoušet opticky zřetelný mírný předěl mezi dílkem sloupku a počátkem zaklenutí lomeným obloukem zvláště v západní části lodi (poslední 3 díly západního trojlodí). Tento předěl mohl vzniknout nedostatečně přesným nasazením dílů žebroví, na žebroví dřívku sloupu. Jestliže tomu tak je, mohlo by to svědčit o tom, že dřívky sloupů byly vybudovány do úrovně obvodního zdiva, pak vznikla stavební pauza a posléze bylo pokračováno v zaklenutí včetně lomených oblouků nasazovaných na dřívky sloupů. Mohlo dojít i ke změnám v osobách. Některé další momenty v tvarování žebroví tomu též nasvědčují.

3 Maxmilian Steiff: Die Braun's Fresken aus olmützer Dóm in Sborník k 60tinám prof. Brauna, 1930, sv. II., 1930, nakl. Filser-Augspurk, str. 62—71, Václav K u p k a: Malby v křížové chodbě olomouckého dómu in Sborník vlastivědné společnosti muzejní 1972, str. 80—92, t ý ž autor, K otázce vzniku nástěnných maleb v křížové chodbě dómu v Olomouci in Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci č. 156/72, str. 10—11.

⁴ Václav Richter in Raněstředověká Olomouc, Spisy University v Brně, Stát. ped. nakladatelství, 1963, Dobroslav Líbal in Gotická architektura v Čechách a na Moravě, 1948, str. 262.

⁵ Václav Richter: cit. dílo, str. 115 a D. Líbal, cit. dílo, str. 262.

⁶ V. Richter, cit. dílo, str. 118 a D. Líbal, cit. dílo, str. 262 (autor umísťuje vznik jižní věže do druhé poloviny 13. století a zdůrazňuje problematičnost stavebního počátku této stavby. Na str. 256 Líbal publikuje schéma půdorysu stavby sv. Mořice v Olomouci, kde jsou nepřesnosti v obou bočních lodí i zakreslení žebroví v posledním nejzápadnějším poli lodě.

⁷ V. Richter, cit. dílo, str. 116.

⁸ V. Richter, cit. dílo, str. 117.

¹⁰ Viz V. Richter, cit. dílo, tab. II. v příloze; též V. Burian, Ikonografie Olomouce ve Sborníku [pod pozn. 1] str. 372 a 392 — celkové pohledy na Olomouc — dřevoryt z Paprocského Zrcadla a Willenbergerovy pohledy.

Jan Springer

HANÁCKÝ REKTOR — AUTOR POČETNICE

Ignác Drlík, „školský učitel charvatský“, vydal r. 1809 „v Holomaucy u tiskaře Antonína Alexia Škarnycla“ knížku „s povolením cis. král. censury: Sprotopochopitelné Cwjčenj w Počtách, aneb knížku Početnj, pro častěgssj upamatowánj wenkowským žákům wydanou“. — Knižka má 47 stran kapesního formátu 17×10,5 cm. Zaznamenal ji Josef Jungmann ve své „Historii literatury české, aneb... 2. vyd. Praha 1849“ na str. 549 (v oddíle VI 1391) zkráceně r. 1849 a rovněž se zkráceným titulem František Doucha ve svém „Knihopisném slovníku československém v Praze r. 1865“, str. 36.

Teprve náš titul je úplný podle zachovaného výtisku ve Státní vědecké knihovně v Olomouci. Mimo toto zaznamenání ve dvou bibliografických soupisech unikl autor pozornosti dějepisců školství patrně proto, že nikdo nerozluštil životní data tohoto „charvatského sskolnjho učitele.“ Naše pojednání bude tedy první, které zachycuje život a školní práci autora, zasazené do společenských poměrů Hané z počátku 19. století.

Život autorův je vymezen místem narození, uzavřením dvou sňatků, prvním druhým a třetím místem učitelování, které je také místem úmrtí. Protože jsem rodiště autorovo odnikud neznal, hledal jsem ve farních matrikách v Charvátech, obci blízko Olomouce, prvním působišti Drlíkově, zda se tam nenarodil. Ale marně. Teprve 4. srpna r. 1803 nalézáme první zápis se jménem Drlík. Toho dne se narodila dcera Eleonora Anna otci Ignácovi, škol. učiteli v Charvátech, dům č. 35, a matce Josefě, dceři po zemř. Dominiku Martinkovi, sládku v Uhřicích. Pak se ještě narodila dcera a dvojčata, ale za měsíc po narození dvojčat zemřela v únoru 1807 matka Josefa, „Frau des Rector — Schulmeisterin“ — ve věku 27 let na souchotiny. — 23. října 1808 nalézáme zápis o narození Ernesta z otce Schul-Rectora a matky Barbory, dcery Pavla Nedbala, knoflíkáře v Uhřicích. Otec nemohl nechat sirotky bez matky a proto po dvouměsíčním smutku se oženil. Z této druhé matky se narodilo osm dětí — požehnání kantorské. Z 11 dětí zemřelo pět, takže do nového působiště v Olšanech u Olomouce přivezl šest dětí před vánocemi nebo až po Novém roce 1819. V Olšanech se narodil ještě syn Rudolf, později učitel. Otec zde působil do r. 1835, poslední podpis na úřední listině je z toho roku. Pak rektor Ignác Drlík mizí: zemřel, nebo odešel na jiné

působíště? V úředních školních aktech ani zmínky, v úmrtní matrice olšanské nic. Teprve když jsem vlastní cestou vyšetřil místo narození, našel jsem pramen, prozrazující, kam Ignác Drlík zmizel. Byl bych si ušetřil práci, ale našel jsem neznámý materiál. V matrice narozených obce Morkovic (ve Státním archivu v Brně) jsem si ověřil data obou nevěst Drlíkových: Josefy Martinkové, dcery zemř. sládka (1780), a Barbory Nedbalové, dcery knoflíkáře (1784). Protože svatby dělali obyčejně rodiče nevěstini, zjistil jsem v matrikách oddavků z Uhřic, fary Morkovice, data sňatku Ignáce „*Schulmanna in Charwat*“, syna Šimona Drlíka, „*Schulmana in Werchoslawitz*“ 6/7 1802 s Josefou Martinkovou a 24/4 1807 sňatek vdovce Ignáce s Barborou Nedbalovou. Vyhledáním data narození Ignáce ve Vrchoslavicích v matrice této fary 31. ledna 1778 v domě č. 1, otec Šimon Drlík, „*ludimagister*“ (varhaník), jsem pátrání po narození a sňatcích Ignáce Drlíka uzavřel. Jen náhoda a „šťěstí“ mi ukázaly cestu do Nákla, obce na Litovelsku, kam byl Drlík 9. února r. 1835 jako rektor přeložen z Olšan a kdež setrval až do své smrti 1846. O činnosti Drlíkově v Nákle jsem se dočetl v záslužné knize nákelského rodáka Josefa Vrbky „*Dějiny obce Nákla na Moravě*“ (nákl. autora, 1940, str. 407).

Zařadíme nyní život a působení Ignáce Drlíka do dobového prostředí. Rodiště Vrchoslavice je obec v hanácké rovině na pravém břehu řeky Hané, úrodná půda dává zaměstnání a obživu lidu zemědělskému, který přebytky pěstovaných plodin vozil na týdenní trhy do Kroměříže, Kojetína, Prostějova a Vyškova. Mezi vesnickými řemeslníky byl i jeden sládek (ve Vrchoslavicích je zámek s hospodářským dvorem), 1 hospodský, 1 mlynář na vodním a 1 na větrném mlýně, 2 olejníci a 10 zedníků. Katolická duchovní správa byla obnovena r. 1729, téhož roku také založena triviální škola pro děti z obce a z přífařené Dlouhé Vsi.

Ve Vlastivědě moravské, okres Kojetín, čteme na str. 299: „*Ježto byli učitelé ve Vrchoslavicích velmi špatně placeni, často se střídali. Učitel měl byt vykázán v chalupě č. 20, ale když vrchnost musela jeho plat zlepšit, přidala mu chalupu č. 10 v Dlouhé Vsi. Z chalupy totiž hospodář utekl... Jelikož bylo při chalupě 10 m. role a slušná zahrada ovocná i na zeleninu, drželi se učitelé již déle.*“ Podle Vlastivědy přišel do Vrchoslavic otec Ignáce, Šimon Drlík r. 1777 a působil zde jako rektor a ludimagistr do r. 1813, tj. 36 let, to už se pro učitele poměry zlepšily. Před rokem 1778 v matrice narozených ve Vrchoslavicích se jméno Drlík nevyskytuje, soudíme tedy, že se zde Šimon nenarodil, ale že přišel odjinud.

Život Šimona se asi nelišil od popsaného už v literatuře „*života starých kantorů*“, kromě školy i varhaníků, obecních písařů, všemělců aj. v patriarchálním životě vesnickém. Hanácká vesnice ovšem teprve za sto let nabývala onoho honosného vzhledu rozlehlých gruntů na návsi, z pevného materiálu, s většími okny pod trvanlivou krytinou místo nepálených cihel, malých okének a šindele nebo došků.

Syn Ignác, narozený podle matriky 31. ledna 1778 (tím opravujeme datum narození v knize Vrbkově) vychodil patrně triviální školu u otce, ale kde se pak vzdělával na normální nebo hlavní škole, zda v Olomouci či Kroměříži, a to dobře, když se pustil do spisování učebnice počtů, nevíme. Svou praxí učitelského pomocníka prodělal jistě u otce, než se mu dostalo místa na škole v Charváttech u Olomouce.

Podle školní kroniky charvátské působil zde Ignác D. od r. 1808, ale toto datum musíme opravit, neboť podle matričního záznamu ženil se v Uhřicích jako „*Schulmann in Charvat*“ z domu č. 35. už 6. července 1802. — Proč šel Ignác pro nevěsty do Uhřic, nevíme. Ale celá krajina učitelského působení Drlíkova je vlastně jedno hanácké hnízdo a mladí lidé se tenkrát scházeli jako dnes na pouti, u muziky o hodech, v ostatky, v kostele o hrubé, a tak se také student a mladý učitel potkal s dcerou sládkovou a pak knoflíkářovou, tj. z lepší rodiny.

Uhřice byly obec v půvabné hanácké rovině při silnici od Morkovic do Mořic, měla počátkem 19. století 276 obyvatel v 58 domech se zámek, dvorem, pivov-

varem, palírnou, mlýnem a olejnou. Kostelem patřily do Morkovic, školou do Počenic.

Roku 1802 (nebo i o rok, dva dříve) je Ignác učitelem v Charváttech, obci ležící při silnici z Olomouce do Kroměříže. Charváty měly počátkem 19. století 48 domů s 300 obyv., kostel, faru, školu a hospodu. Hanácká půda je tu velmi úrodná. Do farnosti charvátské byly přifařeny také obce Čertoryje, Drahlov, Tážaly a Blatec, přiškoleny byly stejné obce, které měly v 163 domech 1202 obyvatel s Charvátý 1500 obyvatel, dětí ovšem měly také hojnost. Školní matrika charvátské triviální školy, uložená v Okresním archívu olomouckém a založená na příkaz olomoucké konsistoře Ignácem Drlíkem r. 1814, uvádí, že r. 1823 bylo zapsáno nových dětí z Charvát 11, z Blatce 13, z Čertoryj 5, z Drahlova 5 a z Tážal 3.

Zde tedy v Charváttech učiteloval a jistě byl i varhaníkem a jiným obecním činitelem Drlík, zde ve školní chalupě č. 35 učil a bydlel s manželkou a dětmi, zde se zamýšlel nad nedostatkem učebnic počtů při petrolejce nebo při louči a zde ji napsal a dal vytisknout v Olomouci. Zde pobyl 16 let a odstěhoval se do Olšan, patrně na lepší místo.

Olšany jsou velická obec na poštovní silnici z Olomouce do Brna na velmi úrodné rovině. Podle Gr. Wolného měly k počátku 19. století 122 domů se 734 obyvateli včetně dvou osad Hablova a Karlova, které vznikly z rozpuštěného církevního majetku po církevní reformě.

O učitelském působení Dríkově, resp. o jeho dětech v Olšanech, se zachovaly tyto doklady v okresním archívu v Prostějově. V „*Popisné knize způsobilých dětí při farní škole ... Beschreibungsbuch der schulfähigen Kinder bey der Pfarrschule Ollschan beyder Klassen im Jahre 1819 24. Juny*“ podepisuje se Ignatz Drlík, Schullehrer, a tak se změnou data až do roku 1835 (tam je poslední podpis Drlíkův), od r. 1836 dále podepisuje Stephan Chytil, Schullehrer.

V „*Knize cti — Ehrenbuch für die Olschaner Schule*“ v letech 1819 až 1822 je zapsán „*za jejich pilnost ve všech věcech a dobré chování ... Drlík Ernest (nar. 1808), nebo nejen skrz jeho pilnost v školních věcech, ale také skrz velký prospěch v muzyce.*“ — Z děvčat jsou zapsány od 1824 do 1835 Cecylie, Mariana, Maria a Theresia Drlíkovy. Ignác Drlík byl učitelem v Olšanech 16 let, od 1819 do 1835.

Posledním učitelským působištěm bylo Náklo u Litovle. Do Nákla byl dosazen 18. května 1836 a podle matriky zemřelých skonal náhle 9. února 1846 raněn mrtvicí v kostele při zdavkách u varhan. Pohřben byl na místním hřbitově 11. února farářem Václavem Volným. Náklo bylo bohatá fara, ještě bohatší než Olšany, ale zvláště táhly Drlíka kostelní hudba a varhany. Dvojitý zápis o opravě varhan (byl objeven znalcem A. Schindlerem v samém nástroji a uveřejnění zápisu s podpisem Ign. Drlík) mi pomohlo objevit další osudy jeho.

O působení Drlíkově v Nákle víme zásluhou uvedeného autora kroniky o Nákle Josefa Vrbky daleko více než o dřívějších působištích, neboť autor měl k použití prameny v obecní a kostelní truhlici. — Tak se dovídáme z jeho obsáhlé kapitoly o škole, že učitelé nákelští museli svádět boje s obcí o slušné umístění školy, Drlík také bojoval, částečně s úspěchem, i když se slušné školy již nedočkal.

„*Rektor Drlík přišel do Nákla mezi sousedy uvědomělé a na svou dobu značně vzdělané...*“ O Ignátu Drlíkovi tvrdil vrchní úředník hradištský Jan Viktorin, že vždy projevoval ve škole velkou horlivost a pílí, měl velice dobrou metodu vyučovací. Byl též dovedným v kostelní hudbě a vždy se bezúhonně choval (str. 187). Podle dochovaných záznamů byl Drlík výtečným hudebním organizátorem hudebního sboru, propagátorem hudby Rybovy, Brixiho, Mozarta, Haydna aj. „Drlík založil první nákelskou Čestnou knihu školní a vedl přesné a svědomité seznamy všeho žactva. V jedné knize zanechal nám přesný výpočet příjmů nákelského učitele z r. 1840. Zajímavou zprávu zaznamenává Drlík o starodávném zvyku nákelských občanů dávat rektorovi na císařské hody „slušný koláč“ (rektor dávku rozložil na několikrát v roce a podle vesnic byla to tzv. „koláčová“ dávka).

Školní obvod nákelský byl obrovský; mimo Náklo byly přiškoleny (i přiřazeny) obce: Příkazy, Hunčovice, Mezice, Březová, Lhota, Střeň, Hynkov a Jáchymov. Podle seznamů Vrbkových mělo Náklo a osm přiškolených obcí roku 1846 celkem 494 domů a žáků 402 (chlapců 196, děvčat 206, r. 1842 na škole obecné 341 žáků a na nedělní — pokračovací, v níž se učilo převážně náboženství, 212 dětí. Jak bylo možné takové počty vměstnat do jedné třídy školní, vysvětluje Vrbka i Drlík: děti byly zapsány, ale polovice nechodila (tzv. úleváci a z přiškolených dědin), z chodících pak polovina dopoledne a druhá odpoledne. Roku 1844 žádal rektor (řídící) o přidělení pomocníka; pomocníkem (podučitelem) se stal rektorův syn Rudolf, který i po smrti otcově zůstal dvě léta v Nákle a pak odešel do Štěpánova.

Z Vrbkovy kroniky nás ještě zajímá kapitola „Podpora chudých žáků“. Roku 1838 (to už byl Drlík v Nákle) bylo 99 chudých žáků, z nich dostali zdarma školní knihy 23, ale chybělo stále 62 knih. Roku 1859 (to už byl Drlík mrtev) bylo rozdáno chudým žákům zdarma 26 slabikářů, (zároveň tu vidíme zavedené učebnice, 23 čítanek, 15 katechismů, druhých čítanek 25, evangelií 10 a početnic 24).

Zásluhou spisovatele Josefa Vrbky jsme se dověděli mnoho zajímavého ze života jednoho nákelského rektora, daleko více hudebníka než učitele. O Drlíkovi — spisovateli Početnice — Vrbka vůbec nevěděl.

Karel Morav

NEZNÁMÝ URBÁŘ ŠTERNBERSKÉHO PANSTVÍ

Pod vlivem nábožensky tolerantních Berků z Dubé a Lipého a horlivého luterána Karla kn. z Minsterberka dostalo šternberské panství koncem 16. století charakter téměř ryze evangelické obce, v níž jen šternberský augustiniánský klášter byl ideově cizím tělesem. Zásahy obou panských rodů do starých pravomocí olomouckého biskupství způsobily, že se zájmy šternberských pánů, kláštera a biskupa střetávaly. Šlo o volný pohyb a kazatelskou činnost luterských predikantů na panství a jejich dosazování na katolické fary. Minsterberk dokonává přerod náboženského života svého zboží vydáním církevního řádu augšpurské konfese r. 1614¹. Šternberský klášter, který nemůže ze své pozice zasahovat do organizace církevního života na panství, volí boj proti zámku a s ním sympatizujícím městu, na jiné frontě. Jako předmětem svého útoku volí z počátku slabšího protivníka — město samo — a již od třicátých let 16. století sváří se s ním o les Doubravu u Krakovic a výčepní právo. Město, chráněno svou vrchností, stává se útočnější a tak celé 17. století je ve Šternberku vyplněno malichernými i zásadními spory hospodářskými. Po Bíle Hoře přirozeně ustaly spory náboženské mezi zámkem a biskupem, ale zámek je nyní stále více vtahován do sporů místních, aby v nich roli útočícího nebo bránícího se města za svojí².

Víme o dvou sporech mezi zámkem a klášterem, v nichž město zůstává stranou, které však objevují, že na Šternbersku existoval mimo dodnes dochovaných urbářů ještě aspoň jeden, dnes nezvěstný; a které nás informují o dosud neznámé povinnosti šternberského kláštera a kláštera panen sv. Kláry na olomouckém předhradí vůči šternberské vrchnosti. O prvním sporu vypráví zápis z r. 1680³ a jasně zobrazuje poměr světské a církevní vrchnosti ve Šternberku.

Dne 23. 1. 1680 dostavili se zámecký purkrabí Johann Andres a ředitel zámecké

kanceláře Joh. Theobald Esslinger do kláštera a oznámil proboštovi Johannu Adamovi, rytíři von Reuth, požadavek zámku, aby poskytl povinnou robotu při opravě poškozené zámecké věže tak, jak je tomu klášter podle panského urbáře povinen⁴. Probošt zámeckým mluvčím odpověděl, že o takové povinnosti nic neví a pochybuje, zda by klášteru robota příslušela. Ale zítra jede do Olomouce na zasedání zemského sněmu a tam se na to zeptá. Je-li taková povinnost v urbáři zapsána, pak se tak mohlo stát v čase rebelií, ale on se drží fundace kláštera, v níž našel mnoho věcí, ale tuto povinnost tam nenašel.

Probošt se z Olomouce vrátil, ale nespěchal, aby zámek informoval o tom, jak se svým dotazem na zemském sněmu pořídil. Proto 28. 1. oba zámečtí mluvčí se dostavili k proboštovi znova, pro odpověď. Když si nejdříve navzájem žlučovitě připomněli jeden z předchozích sporů, řekl probošt, že pokud se týká povinnosti kláštera dodat dřevo a robotu na stavbu zámecké věže, tu se klášter zámku necítí nijak zavázán. Takováto povinnost klášterů v celé zemi neexistuje. Aby však zámku ukázal, že je rovnocenným partnerem, prohlásil, že z dobré vůle je ochoten poskytnout několik robotníků, ale doufá, že až jednou se bude v klášteře něco stavět, že Nejjasnější kníže klášteru pomoc také poskytne.

Zámku jistě nešlo o pomoc několika robotníků kláštera — měl jich sám dostatek, ale o to, aby si klášter čas od času připomenul svoji služebnost. Proto 16. 2. zaslal vrchní hejtman panství Leonhardt rytíř Neuwirth proboštovi písemný protest a k dopisu přiložil výpis z „prastarého urbáře, který má před rukama“ (*vermög obhandeny Uhralt Urbary*) ohledně této povinnosti kláštera k zámku. Podobný dopis zaslal také abatyši kláštera sv. Kláry do Olomouce, protože i tento klášter je soudním právem podřízen šternberskému zámku (*mit denen Obergericht hiehero auf Sternbergk gehörig*) a povinen robotními fůrami. Zda kláštery požadavku vrchního hejtmána vyhověly, v knize protokolů zapsáno není a je málo pravděpodobné, že aspoň ze strany šternberského kláštera se tak stalo. Zde ani nejde o to zvědět výsledek. Dovídáme se však z tohoto sporu o dosud neznámé povinnosti šternberského kláštera k zámku.

Druhou zprávu o „prastarém“ urbáři máme z dopisu 29. 12. 1712, který hejtman panství Martin Max. Štefek zaslal proboštu šternberského kláštera Karlu Fridrichu Mitschemu⁵. Štefek připomíná proboštovi, že dědička panství Gabriela, kněžna z Liechtensteinu se (1. 12.) provdala. Podle prastarého urbáře, který se na zámku nachází (*welcher gestalt in hiessigen Herrschafts Urbarino von Uhraldtershero ein verleibte befinde*), jsou vesnice augustiniánského kláštera ve Šternberku a sv. Kláry v Olomouci povinny svatebním darem nevěstě. Hejtman očekává, že tato povinnost bude splněna. Podobný dopis byl jistě zaslán i do Olomouce, ale zase nemáme zpráv o výsledku.

Zápis o povinnosti svatebního daru nacházíme na šternberském panství prvně v urbáři z r. 1531 (fo 121v), kde se praví: „Pomoc od lidí dědičných i opravních když by se pán ženil a syna aneboližto dceru vdával“. V tabulce jsou uvedeny povinné peněžité příspěvky na svatbu podle vesnic a samostatnou rubriku má i „probošt“ šternberský, ale příspěvku nepodléhá. Jeho „opravní“ ves Babice a její fojt ano. Klášter sv. Kláry a jeho vsi (opravní vsi šternberské vrchnosti) v urbáři zapsány nejsou. Urbář z r. 1546 (fo 168) a 1599 však uvádí svatební poplatky vsí obou klášterů. Tato povinnost je tedy pro oba kláštery jasná.

Jak je tomu s robotní povinností obou klášterů. V jediném urbáři, z r. 1590, při vsích kláštera sv. Kláry je psáno: „Na tiech diedinách ma Pan oPravu a sou povinny Powozy khradu wykonawaty ge Mocz trestaty a Pokutowaty“. Vesnice šternberského kláštera a taková povinnost v tomto a ani v jiných urbářích 16. a 17. století zapsány nejsou. Z jakého urbáře pořídil tedy hejtman Neuwirth výpis, který zaslal oběma klášterům? Dochované urbáře šternberského panství jsou z roku 1515, 1531, 1546, 1590, 1599, 1615, 1652, 1664. V této řadě se jeví mezi lety 1546 a 1590 značná dobová mezera, v níž by se sice dal alespoň jeden urbář předpokládat, ale následoval-li po něm urbář z r. 1590 a nemá už zmínky o ro-

botních povinnostech šternberského kláštera, pak ani tento předpokládaný urbář je neměl. Je nutno tedy dát Neuwirthovu výrazu o „prastarém“ urbáři plný význam a usoudit, že na šternberském panství existoval již před rokem 1515 urbář, dnes už, nebo zatím nezvěstný.

Poznámky

¹ G. A. Skalský: Die Kirchenordnung in Sternberg in Mähren aus dem Jahre 1614 (Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich, Wien-Leipzig, Jahrgang XXVIII/1907, S. 78—122).

² St. archiv Janovice, fond Šternb. panství, Prothocoll Buch, I č. 120, sign. 188, č. kn. 79.

³ L. c., I. č. 121, sign. 1, č. kn. 80.

⁴ Kdy k onomu poškození zámecké věže došlo, o tom zapsal hnojický kantor František Mikuláš Kernerius do své kroniky (Archiv Nár. muzea Praha, zn. C-V-28): „1678 — 22. 4. uhořel o půl šesté k večeru do věže šternberského zámku hrom a věž zapálil. Věž byla kryta kamením. Byla vysoká velmi“.

⁵ St. archiv Brno, fond Augustiniáni Šternberk, list I. č. R 13.

SDĚLENÍ

● Výstava o Karlu Havlíčkovi Borovském

V říjnu roku 1972 byla v olomouckém muzeu uspořádána výstava o životě a díle, ale především o aktuálním literárním odkazu spisovatele, novináře a satirika Karla Havlíčka Borovského. Výstava, přenesená do Olomouce z Památníku národního písemnictví v Praze, byla původně připravena v rámci oslav 150. výročí narození K. Havlíčka. Autorkou libreta je dr. Anna Vondrá, pracovnice PNP.

Slavnostní zahájení v Olomouci, na němž recitoval Havlíčkovy verše člen činohry Divadla Oldřicha Stibora Petr Pelzer a úvodní projev přednesl doc. dr. Jiří Skalička, CSc., přední havlíčkovský badatel, se konalo v malém sále muzea dne 10. října 1972. Samotná expozice, připravená velmi názorně a poutavě na základě bohatého literárního materiálu i archívních dokumentů, byla doplněna o originální tisky a knižní vydání Havlíčkových prací z fondů Vlastivědného ústavu a Státní vědecké knihovny, ale také o výtvarná díla z Galerie výtvarného umění v Olomouci (např. K. Pokorný: Život a osud) a sbírek uměleckého průmyslu VÚO. Při instalaci využili pracovníci VÚO také moderní výstavní techniky, magnetofonové nahrávky. Texty a fotokopie tak doplňovala recitace Havlíčkových veršů od předních umělců (K. Höger, J. Tříska aj.). Vysvětlující texty v jednotlivých tematických celcích byly nahrazeny přímo citáty ze spisovatelových prací, korespondence atp. Autorka libreta tak předešla textovému přetížení expozice a současně dosáhla maximální působivosti faktů.

Nejpočetnější složkou návštěvníků havlíčkovské výstavy se stali žáci a studenti škol z Olomouce i z dalších míst okresu. Výstava, která byla v prosinci 1972 na- instalována ještě v muzeu v Uničově, pobožce VÚO, přispěla k oživení Havlíčkova odkazu především mezi mladou generací a rozvinula opět spolupráci mezi školami a olomouckým muzeem.

Milada Písková

● K portrétu Rudolfa Eitelbergra (1817—1885) na 4. straně obálky

Autorem olejomalby, uložené v Historickém muzeu města Vídně (inv. čís. 43.275) je Carl Rahl (narozený 13. 8. 1812, zemřelý 9. 6. 1865 ve Vídni), činný výtvarně od r. 1836 v Římě, od 1850 ve Vídni, kde vedl malířskou školu a v posledních

dvou letech života působil na akademii (Thieme-Becker XXVII, 570). Portrét vznikl r. 1851, tedy na samém počátku Rahlovy vídeňské éry a zpodobňuje významného olomouckého rodáka jako třiatřicetiletého redaktora a universitního učitele, který teprve v následujícím desetiletí zahájil novou éru muzejní práce. Autorem snímku je umělecký a průmyslový fotograf Rudolf Stefanek.

● Kde byla zakládána velkomoravská sídliště?

Nedávno popisoval V. L o ž e k (Vesmír č. 6, roč. 51) historii dobývání přírody člověkem. Z jeho poznatků je vzhledem k danému tématu nejzajímavější zjištění, že ve střední Evropě se objevuje neolitický rolník od pátého tisíciletí před n. l. v nižších úrodných krajinách s hlubokými půdami, zejména na spraších; až do doby bronzové zůstává na stejných stanovištích a teprve v pozdní době bronzové [asi tisíc let před n. l.] proniká i do méně úrodných pahorkatin a vrchovin.

To je možno konstatovat, že ještě v době o dva tisíce let pozdější t. j. v době Velké Moravy zůstávají slovanští rolníci i jejich panovníci se svými osadami i hrady na stejných místech. Z četných dnes i velmi podrobně prozkoumaných sídlišť velkomoravské říše je valná většina umístěna v centru holocenních náplavů nejdůležitějších moravských řek Moravy a Dyje. Mikulčické Valy — snad hlavní město velkomoravského státu podle akademika J. P o u l í k a — leží právě v nejvýznamnější části tohoto území na bývalém ostrově obtékaném kdysi dvěma rameny řeky Moravy. Ostatní sídliště zvláště pevnostního typu ležela na exponovaných místech těsně nad úrovní holocenních náplavů v nívách Dyje (např. Znojmo), řeky Nitry [nitranské centrum], Říčky (Staré Zámky u Líšně) atd. Zcela názorně vyplývá toto rozšíření velkomoravských osad z Geologické mapy zvětralínového pláště a kvartéru Československa K. Žebery z roku 1966. Území zahrnující holocén — t. j. prakticky nivy větších řek — jsou výhradními místy všech významnějších velkomoravských sídel. Z mapy je patrné, že hlavní obranná místa jsou vázána na téměř všechny okrajové holocenní polohy, které ovládaly přístup do zemědělské oblasti velkomoravských rolníků. Na zbývajících exponovaných místech okrajů holocénu a tedy i zemědělské krajiny starých Slovanů, kde dosud nebyla archeologicky zjištěna velkomoravská sídla, je zřejmě ještě možno očekávat další nálezy obranných pozic Velké Moravy.

Ukazuje se tedy, že v době sotva tisíc let vzdálené bylo rozšíření zemědělské krajiny v našich zemích stále ještě z většiny vázáno na stejná místa, která okupoval již neolitický rolník.

Radan K v ů t

● Poznámka redakce

Podstatná část hlavních příspěvků ve Zprávách Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 161—164 byla napsána k 125. výročí olomouckého muzejnictví a představuje cyklus původně zamýšlený jako sborník.

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, číslo 162. Vydal Vlastivědný ústav v Olomouci, nám. Republiky 6. Redigoval V. Burian. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 11, tř. Lidových milicí 3, Olomouc.

Rukopis odevzdán do tisku 26. července 1973.

© Vlastivědný ústav Olomouc

Reg. zn. R M 134

Olomouc, dóm, křížová chodba: Výřez nástěnné malby Klanění s předpokládaným zobrazením kostela sv. Mořice z počátku 16. století. Snímek J. Juryšek.

[V. Kupka, Dosud neurčené zobrazení kostela sv. Mořice (?) na nástěnné malbě z počátku 16. století z křížové chodby olomouckého dómu]

OB SA H

ČLÁNKY: J. Hýbl, Pronásledování redaktorů v olomouckém kraji koncem 19. a počátkem 20. století, 1. — V. Kupka, Rudolf Eitelberger — olomoucký rodák, předchůdce vídeňské uměleckohistorické školy, 4. — V. Burian, Příspěvky k moravskému katastru nálezů mincí, 7. — V. Kupka, Dosud neurčené zobrazení kostela sv. Mořice (?) na nástěnné malbě z počátku 16. století z křížové chodby olomouckého dómu, 22. — J. Springer, Hanácký rektor — autor početnice, 26. — K. Morav, Neznámý urbář sternberského panství, 29. — **SDĚLENÍ:** M. Pisková, Výstava o Karlu Havlíčkovi Borovském, 31. — K portrétu Rudolfa Eitelbergra (1817—1885), 31. — R. Květ, Kde byla zakládána velkomoravská sídliště?, 32.